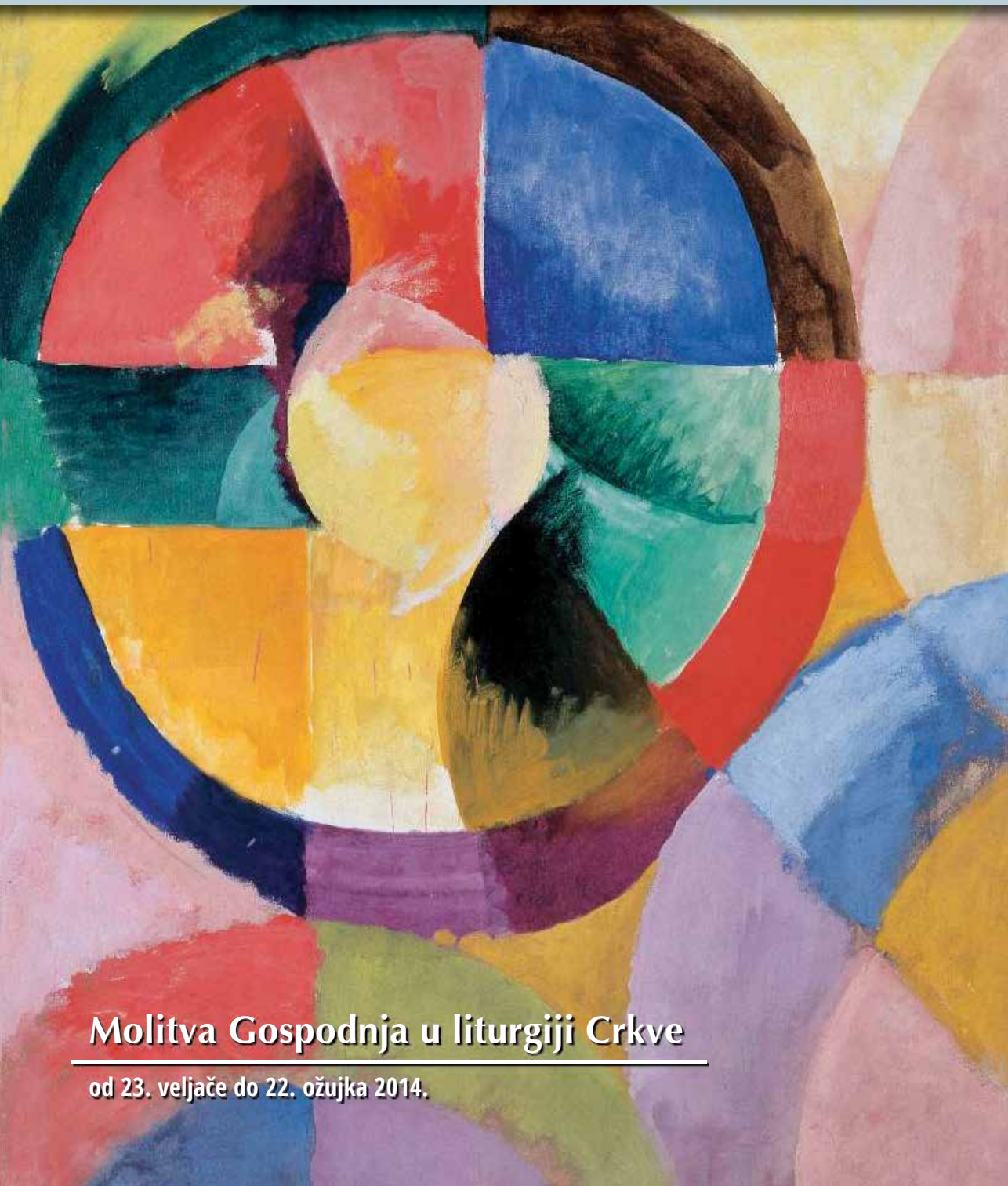

2
2014

liturgijsko-pastoralni list
ŽIVO VRELO

Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji • GOD. XXXI. • CIJENA: 13 KN

Molitva Gospodnja u liturgiji Crkve

od 23. veljače do 22. ožujka 2014.

2014 2

God. XXXI. (2014.)
Liturgijsko-pastoralni list
za promicanje liturgijske obnove

Glavni i odgovorni urednik:
Ante Crnčević

Uredničko vijeće:
mons. Ivan Šaško,
Ante Crnčević, Petar Bašić,
Ivan Čurić, Ivica Žižić

Predsjednik uredničkog vijeća:
mons. Ivan Šaško

Uredništvo:
Ante Crnčević, Ivan Andrić,
Lana Vuičić

Grafička priprema:
Tomislav Koščak

Izdavač i nakladnik:
Hrvatski institut za liturgijski pastoral
pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji
Ksaverska cesta 12a
10000 ZAGREB

Telefon: 01 5635 050
Faks: 01 5635 051
e-mail: hilp@hilp.hr
www.hilp.hr

Tisak:
Grafika Markulin, Lukavec

Robert Delaunay: Kružni oblici, 1912.
Kunstmuseum, Bern

ISSN 1331-2170 – UDK 282 ŽIVO VRELO

urednikova riječ

1

- ☐ Gospodnja molitva u dan Gospodnji

naša tema: Molitva Gospodnja u liturgiji Crkve

2

- ☐ Ulazak Molitve Gospodnje u liturgiju Crkve, I. Šaško
- ☐ Molitva Gospodnja – nadahnjujuća snaga slavlja vjere, A. Crnčević

otajstvo i zbilja

18

- ☐ Biblijska razmišljanja:
I. Šaško, I. Raguž, S. Slišković,
I. Bodrožić, A. Vučković
- ☐ Sedma nedjelja kroz godinu
- ☐ Osmu nedjelja kroz godinu
- ☐ Pepelnica
- ☐ Prva korizmena nedjelja
- ☐ Druga korizmena nedjelja

u duhu i istini

38

- ☐ Oče naš...
Molitva svetoga Franje Asiškoga

trenutak: pisma čitatelja

40

- ☐ Liturgija »ad libitum« ili »iz ljubavi«?

Gospodnja molitva u dan Gospodnji

Molitva koju nas je naučio sam Krist Gospodin i koja ocrtava identitet kršćanskoga molitelja bila je u predaji Crkve shvaćana poglavito kao pouka o ispravnome načinu molitve i o oblikovanju molitvenoga odnosa s Bogom. Premda je kao molitveni obrazac, na temelju svetopisamskih predaja Mateja i Luke, oblikovana dosta kasnije, u molitvenome iskustvu Crkve, ona u sebi ne nosi izravnu kristološku postpashalnu obojenost. Štoviše, ona čuva molitvene izričaje koji posvema pristaju pobožnomu starozavjetnom vjerniku. Unatoč tome, postala je izvornom kršćanskom molitvom, Molitvom koja definira »kršćansko molitveno biti«. Iz nje je izrastala kršćanska *disciplina orandi* (Tertulijan) još prije negoli je sama Gospodnja molitva postala jedinstvenim molitvenim obrascem. Ona je, stoga, i danas, ponajprije molitvena riječ u koju se uranja kako bismo uistinu spoznali što i kako moliti. U svojih tek nekoliko redaka ona nosi sažetak čitavoga evanđelja (*brevariium titius euangelii*, Tertulijan). Zbog toga je katekumenima bila »predavana« da je čuvaju i u nju uranjaju kako bi u njoj na potpun način upoznali Gospodinov put, a molili su je svečano tek u slavlju krštenja jer jedino kao otkupljenici, pridruženi božanskomu Sinu, smiju Boga zvati Ocem.

Kao »molitvena škola«, Molitva Gospodnja uči nas i kako istinski slaviti, kako u liturgijskim slavljinama Crkve iskusiti milosnost Božjega očinstva i kako biti pridruženi Sinu, koji nas je učinio dionicima soga božanstva. U slavlju vjere ona postaje u punoj mjeri *molitva Crkve*. U liturgiji se, naime, na potpun način osjećamo braćom i sestrama, »sinovima u Sinu«, te je liturgija najvlastitije mjesto Gospodnjoj molitvi. U slavlju euharistije ona sažimlje svu hvalu i prošnje euharistijske molitve i otvara nas sakramentalnome susretu s Kristom. No, ona u euharistiji ima i eshatonsko obilježje; razumijeva se kao »molitva posljednjih vremena« i unosi nas u svu zbilju Božjega kraljevstva.

Kao *oratio dominica* (Gospodnja molitva) ona uvijek upućuje na *dies*, na dan Gospodnji, dan u koji je Crkva okupljena na molitvu i na sveti spomen Gospodinova djela otkupljenja. Tako riječi Gospodnje molitve za nas postaju molitva Crkve, jer samo u crkvenome »mi« možemo sa sigurnošću vjere izustiti riječi »Oče naš«. Molitva Gospodnja nalazi svoju punu ljepotu u zajednici okupljenih oko Gospodina u dan Gospodnji.

Urednik

Ulazak Molitve Gospodnje u liturgiju Crkve

Povezanost predajâ i posebnost sadržaja

Ivan Šaško

Proučavajući liturgiju prvih kršćanskih zajednica, stručnjaci se nalaze pred poteškoćom nedostatnosti sigurnih podataka o najranijemu razdoblju, što za sobom povlači različitost, a ponekad i proturječnost tumačenja pojedinih pojava. Harald Buchinger, oslanjajući se na P. Bradshawa, napominje da se u tome poslu može zastraniti bilo miješanjem međusobno nepripadnih elemenata, bilo pretjeranim razdvajanjem i razlikovanjem koje je u opasnosti da izbriše svaku povezanost.

Glavni predmet ovoga priloga jest pitanje od kada je i na koji način Molitva Gospodnja korištena u liturgiji Crkve; kakav je mogao biti put od Isusovih naputaka o molitvi do zajedničkoga obrasca u liturgijskim slavljinama. Jasno je da se već na samome početku nameće dodatno pitanje suodnosa sa židovskim predajama.

Maksimalna i minimalna granica ostaju kao upozorenja, no odmah valja istaknuti trenutno moguće polazište, a to je činjenica da nema sigurnih pokazatelja da se molitva *Oče naš* nalazila u strogo liturgijskoj uporabi prije polovine 4. stoljeća. Velike kateheze iz tzv. zlatnoga doba patrističke mistagogije očituju da je *Oče naš* u euharistiju stavljen na njegovo 'uobičajeno' mjesto: između anafore (euharistijske molitve) i obreda pričesti. Prvo svjedočanstvo na grčkome Istoku veže se uz sv. Ćirila Jeruzalemskoga i njegova nasljednika Ivana. Malo kasnije, na Zapadu, sv. Augustin (što je možda baštinijeno od ambrozijanske tradicije) govori o uporabi Gospodnje molitve gotovo u svim crkvama (*quam totam petitionem fere omnis ecclesia dominica oratione concludit*). Osim toga, poznato je da je Molitva Gospodnja bila sastavni dio molitve novokrštenika te u katekumenskoj pripravi. U prednicejskome razdoblju (prije 325. god.) samo spis *Didahé* izravno spominje *Oče naš* u liturgijskoj uporabi. Postojala su djela o molitvi, pa tako i onoj Gospodnjoj. No, osim u trima djelima koja se bave izričito njome (Tertulijan, Origen i Ciprijan), ne posjedujemo naveden cjelovit tekst Molitve u drugim spisima.

Pomalo je neobično kako je Kristova pouka o moljenju prolazila različite stadije poimanja i uporabe. Taj razvoj je usporediv s dinamikom razvoja liturgije, koja je – u slučaju obrazaca euharistijskih molitava – opisana kao dinamika »from freedom to formula« (A. Bouley). Najprije je postojala sloboda koja nije bila neka vrsta prohtjevnosti, nego plod usvajanja, prijanjanja sadržaju i ustroju molitve. Postupno se takav kreativan i inspirativan pristup pretvara u stvaranje obrazaca i obreda.

Od spisa *Didahé* do Ciprijana

Spis *Didahé* (br. 8), nakon naznake da kršćani ne poste na iste dane kao 'hipokriti', određuje da ne smiju ni moliti kao ti 'licemjeri', nego kako je zapovjedio Gospodin u svome evanđelju. Jasna je poveznica s tekstom iz Matejeva Evanđelja (6, 5.9-13). Tu odredbu treba shvatiti kao suprotnost moljenja molitve koja se na hebrejskom i zove *Tefilla*, odnosno *Molitva osamnaest blagoslova* (*Šemone esre*). Tako je utvrđena pretpostavka da je *Oče naš* postao molitvom prepoznatljivosti kršćana.

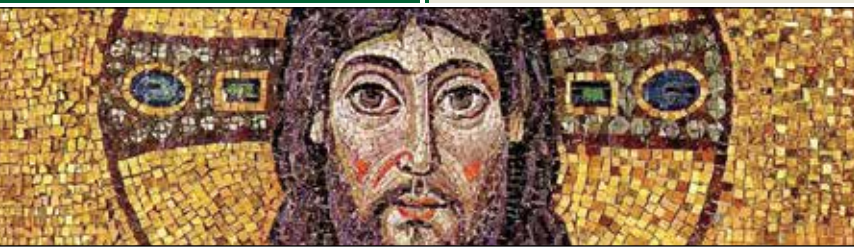
Ipak, tu je pretpostavku teško potkrijepiti. Naime, u prvome stoljeću nije moguće ustanoviti redovitost molitve. Riječi iz *Psalma* 55, 17-18 («A ja ću Boga prizvati, i Gospodin će me spasiti. Večerom, jutrom i o podne tužan ću jecati, i on će čuti vapaj moj») dio su tužaljke pojedinca, te se ne može uzeti kao podatak o institucionaliziranoj molitvi. Jedini bi mjerodavan tekst bio *Dn* 6, 11: »Tu je on tri puta na dan padao na koljena blagoslivljajući, moleći i hvaleći Boga, kako je uvijek činio.« Pravila kumranske zajednice govore o trima vremenima molitve na dan, ali ih smješta u okvir koji obuhvaća i noćne sate, te ne može biti riječ o *Tefillah*, kako to djelomice spominju rabinska vrela, budući da se ne radi o sveopćemu učenju. Osim toga, *Molitva osamnaest blagoslova* ima svoju dugu povijest te nije odmah bila precizna u formulaciji svojih sadržaja.

Što se tiče kršćanske strane, spis *Didahé* također nije sasvim određen kada je u pitanju identitet onih kojima je namijenjen, kao što nije moguće utvrditi koga se to naziva 'licemjerima'. Legitimno je pitanje jesu li kršćani Molitvu Gospodnju mogli imati kao znak prepoznavanja. Naime, ona nije bila takva novost koja bi posvema odudarala od tadašnjih molitvenih oblika. Svakako da je bila stanoviti sažetak, ali sažetak postojećih židovskih strujanja i oblika. Njezin je ustroj drukčiji od rabinskih *Osaamnaest blagoslova*, ali nam nisu poznate mnoge privatne molitve staroga židovstva te je teško iz sadržaja Molitve Gospodnje izvući zaključak o posvemašnjoj izričajnoj novosti. Treba reći i to da jedan dio tumača u to vrijeme ne vidi *Oče naš* kao službenu liturgijsku molitvu, nego kao privatnu molitvu.

U prvoj polovini 3. st. Origen je u spisu *O molitvi* donio tumačenje Molitve Gospodnje. Spis je podijeljen na tri dijela: a) općeniti osvrt na pitanje molitve, posebice na molitvu prošnje; b) pravi uvod i tumačenje Molitve; c) praktične upute o vanjskim odrednicama Molitve. To je tumačenje molitve *Oče naš* imalo ključnu ulogu u povijesti egzegeze toga teksta, utječući na kasnije pisce Istoka i Zapada. Autori dublje upoznati s problematikom zanimljivo zamjećuju da Origen zapravo u prvome

Molitveno iskustvo Crkve dalo je Kristovoj pouci o načinu prave molitve stalnu »molitvenu formu«, obrazac koji je postao nositeljem identiteta Kristovih vjernika.

Otac vaš nebeski znade što vam je potrebno i prije negoli ga zaištete. Tražite najprije Kraljevstvo Božje i pravednost njegovu, i sve će vam se ostalo nadodati...

Detalj mozaika
iz crkve San Apollinare Nuovo,
Ravenna, 6. st.

ma *1Tim 2, 1*: molbe, molitve, zagovori, zahvale. Također, zadržava se na pitanju neprestane molitve. Osim triju vremena u danu (ujutro, o podne i navečer), dodaje i noćni trenutak molitve kao četvrti. No, o zajedničkoj molitvi ne donosi puno podataka jer je zajednička liturgija riječi s biblijskim čitanjem, homilijom i zaključnom molitvom. Nema jasnoga traga da bi se redovito molilo riječima Molitve Gospodnje.

Na početku 3. st. nastala je Tertulijanova homilija o molitvi *Oče naš* ('O Molitvi'). Stil izgovorene riječi odudara od traktata. Ipak, u prvome dijelu bavi se sržnim temama Molitve Gospodnje kao sažetka, 'kompendija evanđelja', tumačeći tekst pomoću tzv. dogmatske i etičke egzegeze. U drugome dijelu bavi se razmatranjima koja su posvema neovisna o tumačenju Molitve Gospodnje. Iako ne govori o nužnosti molitve vezane uz pojedina vremena, nego uz svako vrijeme i mjesto, preporučuje poštivanje određenih časova (treći, šesti i deveti). Tertulijan govori samo na jednome mjestu o *legitima et ordinaria oratio*, pri čemu ta 'zakonita i redovita' molitva ne upućuje neposredno na moljenje Molitve Gospodnje. Slijedom toga, moguće je zaključak da je za Tertulijana Molitva Gospodnja *orandi disciplina*, pravilo o sadržajima molitve, a ne obrazac za ponavljanje.

Polovinom 3. stoljeća Ciprijan iz Kartage napisao je traktat 'O Molitvi Gospodnjoj', koji je u ovisnosti o Tertulijanovoj homiliji. To se vidi i po ustroju razradbe. On se uistinu bavi samom Molitvom, dok su druge tematske cjeline uvodničarske i zaključne. Poštujući odredbe o vremenima molitve, Ciprijan govori o šest molitvenih trenutaka. Najvažnije je, ipak, premještanje naglaska u tome smislu da *Oče naš* nije samo kompendij nebeskoga nauka, nego tu molitvu promatra pod sakramentalnim vidikom, ponavljano govoreći o krštenju i euharistiji. Njemu je važna tekstualna uporaba kao javne i zajedničke molitve (*publica est nobis et communis oratio*), premda to odmah ne govori ništa o obrednoj uporabi.

»Od slobode do obrasca«

Oče naš je krajem 4. st. postao sastavni dio krsnoga obreda. Na prijelazu iz 4. u 5. stoljeće *Oče naš* se prvi put javlja u spisima o svagdanjoj molitvi, ali još uvijek ostaje unutar privatnoga molitvenoga ritma. Ne postoje svjedočanstva u monaškome ili katedralnome časoslovu prije 6. st. Pravilo sv. Benedikta propisuje Molitvu Gospodnju kao zaključak svih molitvenih časova. Uzimajući u obzir detalje koje Pravilo spominje, čini se da je riječ o novosti koja nema prethodništva, čak ni u 'Pravilu Učitelja' (*Regula Magistri*). Nakon godine 500., a osobito nakon 630., različite sinode i krajevni koncili *Oče naš* će postaviti kao sastavni dio zajedničke molitve. Čini se da je takav običaj nastao u monaškim zajednicama, gdje je *Oče naš* zamijenio redovitu zbornu molitvu (*collecta*), u slučaju da na li-

turgiji časova nije bilo prezbitera ili druge osobe koja bi bila sposobna izmoliti ju ili improvizirati.

Pomalo je neobično kako je Kristova pouka o moljenju prolazila različite stadije poimanja i uporabe. Taj razvoj je usporediv s dinamikom razvoja liturgije, koja je – u slučaju obrazaca euharistijskih molitava – opisana kao dinamika »from freedom to formula« (A. Bouley). Najprije je postojala sloboda koja nije bila neka vrsta prohtjevnosti, nego plod usvajanja, prijanjanja sadržaju i ustroju molitve. Postupno se takav kreativan i inspirativan pristup pretvara u stvaranje obrazaca i obreda.

Izgleda da je i *Oče naš* najprije služio kao uzorak, kao model za usmjeravanje, a ne kao obrazac, formula za ponavljanje. Kada Isus kaže da treba moliti 'ovako', ne treba odmah zaključiti da je to nužno bilo shvaćeno kao 'koristeći baš te riječi', nego više: moliti na takav način. To potvrđuje i činjenica da se na počecima ne nalaze standardizirani tekstovi liturgijske uporabe Molitve Gospodnje. Origen se u svome tumačenju, stoga, oslanja na dvije evandeoske inačice Molitve (kod Mateja i Luke), ali se nikada ne osvrće na neku liturgijsku verziju teksta.

Očito je da se uvođenje Molitve Gospodnje u liturgiju treba povezati s općim razvojem liturgijskih oblika, te tako vidjeti i odnos prema krstnoj liturgiji i euharistiji. Nakon samih početaka stvara se teološka podloga, nakon koje je uslijedilo liturgijsko oblikovanje, tako da se u danome trenutku vidi razvijenija teologija od liturgijskih obrazaca. Dovoljno je spomenuti Origenovu razradbu teologije vazmenoga trodnevlja i teologiju krsta sa snažnim vazmenim pečatom, gotovo stoljeće prije negoli je ona zadobila liturgijsku obrednu formu. U tome smislu preklapanja, utjecaja, oblikovanja, kao zadnji dio priloga donosim nekoliko zanimljivih poveznica u izričaju i sadržaju između Molitve Gospodnje i židovskih molitava.

Povezanost židovskih i kršćanskih molitvenih izraza

Iza svakoga zaziva Molitve Gospodnje moguće je prepoznati neki izraz židovskih molitava ili tekstova Staroga zavjeta. Naznačujem neke od njih, kako bismo snažnije osjetili snagu njihova podrijetla, dosega i novoga smisla. To nam ujedno pomaže da se na riječi koje tako često izgovaramo ne naviknemo do mjere da one ostanu bez značenja.

»Vrati nas, naš Oče, svojemu Zakonu (Nauku)... Oprosti nam, naš Oče«

U svetopisamskoj predaji molitva je poglavito iskazivanje hvale Bogu za njegova dobročinstva i primanje njegovoga blagoslova. Moliti znači »blagoslivljati Boga« i biti dionik njegova blagoslova.

Otto Flath: *Blagoslov*, 1940.

(5. i 6. blagoslov). »Ti si nam se smilovao, naš Oče, Kralju naš« (druga molitva prije *Šema* – *Ahavah rabbah* – *Velikom ljubalju*, nastala prije Isusova rođenja). U biblijskim tekstovima na opetovane pozive na kajanje Izrael odgovara: *Ti si naš Otac - Abinu attā* (usp. *Iz* 63, 16; 64, 7-8: »Pa ipak, naš si otac, o Gospode: mi smo glina, a ti si naš lončar – svi smo mi djelo ruku tvojih. Ne srđi se, Gospodine, odveć žestoko, ne spominji se bez prestanka naše krivice.«)

Židovski vjernici svoje molitve i molbe cijeloga naroda upućuju Ocu koji je na nebesima (usp. *Kaddiš*), a izraze za prvi zaziv: »Sveti se ime tvoje« nalazimo u *Ez* 36, 23 i *Ps* 110, 9. U molitvi Osamnaest blagoslova (*Šemoneh-esre*) moli se: »Sveto je i strašno Ime tvoje« (*Keduša ha-Šem*: samo je on uzvišen i svet – br. 18). *Kaddiš* sadrži i sljedeće riječi: »Neka bude veličano i posvećeno njegovo veliko Ime u svijetu koji je on stvorio po svojoj volji.« U istoj molitvi nalazi se i zaziv o Kraljevstvu: »Neka on uspostavi svoje kraljevstvo u vašemu životu i u vašim danima, i u životima cijeloga plemena Izraelova, sada i do vijeka.« Slični se izrazi na-

laze u *Uznesenju Mojsijevu* (»Tada će se tvoje kraljevstvo objaviti svakomu stvorenju«), u *Trećoj molitvi Šabbata* (»Iz svoga Boravišta, naš Oče, zasjaj i kraljuj nad nama, jer mi očekujemo da ti zakraljuješ sa Siona«) te u *Jedanaestoj blagoslovnoj molitvi*.

Tragove o ispunjenju Božje volje (»kako na nebu tako i na zemlji«) nalazimo u: *Prop* 5, 1; *1Mak* 3, 60, kao i u jutarnjoj molitvi: »Takva neka bude tvoja volja, Gospodine... upravljati naše korake Zakonu/Nauku i dati nam da prijanjamo uz tvoje zapovijedi.«

Što se tiče molbe za *kruh svagdašnji*, zanimljivo je zamijetiti da se u *Knjizi mudrih izreka* nalazi i sljedeći molitveni zaziv: »Udalji od mene licemjernu i lažnu riječ; ne daj mi siromaštva ni bogatstva: hrani me kruhom mojim dostatnim.« (*Izr* 30, 8) Na tome mjestu hebrejski koristi sintagmu *lehem hukki*, što označuje »kruh koji nam treba svaki dan«. *Druga blagoslovna molitva*, pak, moli: »Ti svako živo biće hraniš po ljubavi, po svome velikom milosrđu uskrsuješ mrtve, podupireš one koji padaju, liječiš bolesne i oslobađaš sužnje.«, dok *Deveta* sadrži sljedeći zaziv: »Blagoslovi za nas, Gospodine naš, ovu godinu i sve njezine žetve i berbe, radi dobra. Nasi-

»Udalji od mene, Gospodine, licemjernu i lažnu riječ; ne daj mi siromaštva ni bogatstva: hrani me kruhom mojim dostatnim.«

Jacob Kramer:
Starozavjetnici u molitvi, 1919.

ti nas svojom dobrotom.« *Birkat ha-Šenim* izravno govori: »Blagoslovi ovaj kruh, Gospodine, Bože naš.«

Molitvi za oprostjenje grijeha (»kako i mi otpuštamo dužnicima našim«) nadahnuće se može naći u *Sir* 28, 2: »Oprosti nepravdu svojemu bližnjemu, pa kad budeš molio, grijesi će se tvoji oprostiti.« *Šesti blagoslov*, pak, sadrži sljedeću molitvu: »Oprosti nam, naš Oče, jer smo sagriješili; udijeli nam milost, Kralju naš, jer smo pogriješili, jer ti daješ milost i opraštaš. Blagoslovljen si, Gospodine...« U liturgiji Dana pomirenja (*Jom Kippur*), jednoga od najsvetijih dana u židovstvu, nalazi se i sljedeći zaziv: »Oprosti naše grijehе kao što i mi opraštamo svima koji su uzrokovali naše trpljenje.«

U jutarnjoj molitvi židovski vjernici izgovaraju molitvu sljedećega sadržaja: »Ne napusti nas u moći grijehа, prijestupa, zablude, kušnje i sramote. Ne dopusti da u nama prevlada sklonost grijehu.« Molitva iz blagoslova (*Berakhot*) povezuje je sa zadnjim zazivom u Molitvi Gospodnjoj jer se ondje veli: »Spasi nas od besramnih i bestidnosti, od zla čovjeka, od zla susreta, od zle sile, od zla suputnika, od zla susjeda, od Sotone pokvarenjaka, od tvoga strogoga pravorijeka, od zla protivnika na sudu.«

Iz navedenoga je vidljivo da se i u Starome zavjetu i u židovskim molitvama, nastalima prije i neposredno nakon Kristova dolaska, nalaze elementi Molitve Gospodnje. Vidljivi su tragovi zajedničkih korijena, premda im je interpretacija različita. Ipak, treba uočiti da su kršćani dobili neobično jednostavnu, ali uzvišenu i upotpunjenu molitvu. Ona je intelektualno svima bliza, a opet svojim dubinama seže dublje od poimanja bilo kojega pojedinca. Molitva je to koja obuhvaća stvoreni svijet; u svojoj sažetosti daje glas svemu. Vidjeli smo kako je protkana biblijskim stvarnostima ('nebo', 'kraljevstvo', 'Božja volja', 'kruh', 'dug', 'kušnja', 'zlo'...), ali ih nadilazi. Ne obraćamo se Onomu koji jest, Svemogućemu, Višnjemu, nego *Ocu* koji je izvor života, Bogu svega što živi. A opet, kao Otac obuhvaća sve druge kvalitete koje vezemo uz Boga.

Dodajmo tomu još i da je tekst molitve *Oče naš* do nas došao na grčkome jeziku te je stoga, osim poznavanja aramejskih i hebrejskih obilježja, dobro upoznati i neka obilježja koja se odnose na grčki izražaj. Upada u oči da su u toj verziji Gospodnje molitve svi zazivi izraženi imperativnim oblikom koji je u hrvatskome ponegdje ublažen, pretpostavljajući na nekim mjestima riječ 'neka' (primjer: »dodi kraljevstvo tvoje – misleći 'neka dođe'). To upućuje da su se prevoditelji mogli naći pred oblikom grčkoga optativa koji izražava više želju negoli zapovijed. No, *Oče naš*, ipak, sadrži grčke imperative, svjedočeći očito predaju koja seže do Isusa.

Kruh koji molimo nije samo materijalna zbilja, nego kruh 'svagdanji', koji trebamo svakoga dana za življenje, kruh koji hrani i duh (*nad-supstancijalan*, kako su tumačili crkveni oci). Taj kruh trebamo imati trajno pred sobom kao *hermeneutički ključ kršćanstva* koje je posebno s mnoštvom svojih slojeva koji imaju kristološko-soteriološki korijen i kršćanstva sposobnoga povezati razne predaje i kulturalne odrednice koje je, prema kristološko-inkarnacijskom načelu, lako dovesti u suodnos i životnu prožetost. ■

Molitva Gospodnja – nadahnjujuća snaga slavlja vjere

Mjesto i obredno značenje u liturgijskim slavljima

Ante Crnčević

Gospodnjoj molitvi ni jedno mjesto nije toliko vlastito koliko liturgija Crkve. Moliti onako kako je Gospodin molio omogućuje na puniji način doživjeti istinu da je liturgija *molitva s Gospodinom*, iskazivanje hvale zajedno s njim, izricanje prošnja zajedno s njim... Ako liturgiju slavimo »po Kristu, s Kristom i u Kristu«, onda se sama Molitva Gospodnja u liturgiji predstavlja neizostavnom. Kako s Gospodinom drukčije moliti ako ne njegovim riječima?

Moliti onako kako nas je Gospodin učio unosi nas u iskustvo Kristova života: otvara nam oči njegovu načinu gledanja, a misli njegovu doživljavanju svijeta. Po njegovu načinu molitve naše molitvene riječi zadobivaju novo značenje, a odnos s Bogom novo iskustvo odnosa. U Gospodnjoj molitvi od molitelja da se ostvare naše želje postajemo oni koji se izručuju Božjoj volji, od onih koji se trude oko osobne dobrote postajemo pronositeljima Božje svetosti među ljudima, od boraca za pravednost postajemo graditelji oproštenja. Zato Gospodnja molitva nisu tek riječi koje valja ispravno razumjeti i s pobožnošću izgovarati. One nas unose u uvijek dublju spoznaju Božjega očinstva, u otkrivanje njegove volje i prepoznavanje njegovoga kraljevstva u svijetu. Daju nam kročiti u samu zbilju spasenja, u zajedništvo s Ocem. Zato su riječi Gospodnje molitve velika škola molitve i slavljenja otajstva spasenja koje se ostvarilo u Isusu Kristu. One proslavljaju Božje očinstvo i njegovu svetost, šireći je po svoj zemlji.

Možda Gospodnjoj molitvi ni jedno mjesto nije toliko vlastito koliko liturgija Crkve. Moliti onako kako je Gospodin molio omogućuje na puniji način doživjeti istinu da je liturgija *molitva s Gospodinom*, iskazivanje hvale zajedno s njim, izricanje prošnja zajedno s njim... Ako liturgiju slavimo »po Kristu, s Kristom i u Kristu«, onda se sama Molitva Gospodnja u liturgiji predstavlja neizostavnom. Kako s Gospodinom drukčije moliti ako ne njegovim riječima? Izgovarati riječi Gospodnje molitve znači postati sumoliteljem, rasvijetliti svoje misli i molitvene nakane svjetlom Kristova sinovstva i njegova posluha nebeskomu Ocu.

Kada u liturgiji izgovaramo riječi Gospodnje molitve, one mogu ostati zatvorene u našu prošnju i u molitveni vapaj u koji smo utkali naše životne potrebe. No, te molitvene riječi u ustroju liturgijskih slavlja imaju posebno obredno mjesto. U liturgiji krštenja

nalazimo ih kao završetak slavlja, u liturgiji časova one obliku zaključak iskazanoj hvali i iznesenim prošnjama, u katekumenskome slavlju 'predavanja' (*traditio*) Gospodnje molitve postaju središnjim obrednim činom, dok u slavlju euharistije sažimlju anaforu i uvode u euharistijsko sjedinjenje s Kristom...

Obredna slavlja Crkve daju riječima Gospodnje molitve specifičnost značenjâ, pa će nijansirano njezinih naglasaka biti različito doživljena u zajedničkom slavlju sakramenta pokore, drukčije u liturgiji krštenja, na vlastit način u slavlju euharistije, a na poseban način opet u slavlju bolesničkoga pomazanja. Božje očinstvo, njegovo kraljevstvo i »svagdanji kruh« zadobivaju različitu obojenost u životnim situacijama u koje liturgija Crkve, navlastito po sakramentalnim slavljima, unosi zbilju Kristova spasenja.

Razumijevanju Molitve Gospodnje u kontekstu liturgijskih slavlja, stoga, nije dostatna svetopisamska egzegeza. Potrebna je i liturgijska hermeneutika kako bismo riječima Molitve Gospodnje mogli istinski *slaviti* razne vidike Kristova otajstva.

Vi kada molite,
ovako molite...

Povratak od formule k formi molitve

Polazeći od činjenice da crkveni pisci prvih četiriju stoljeća govore o redovitom molitvenom životu kršćana i o svagdanjoj molitvi – ne spominjući pri tom, osim izuzetaka, na izravan način Molitvu Gospodnju – te razmatrajući istinu da se molitva *Oče naš* u liturgijskim slavljima pojavljuje tek od kraja četvrtoga stoljeća, ne možemo ne pitati se zašto ju liturgija Crkve prihvaća tako kasno. Tu činjenicu moguće je obrazložiti istinom da u ono vrijeme kršćani nisu bili zaokupljeni potrebom za stalnim molitvenim obrascima, osobito kada je riječ o liturgijskim slavljima. Liturgija se oblikovala u slobodnom izricanju molitava, prema usmeno predanim molitvenim oblicima, a ponajviše u slobodi predsjedateljeva umijeća molitvenoga izricanja predaje i vjere Crkve. Tek nakon dugoga razdoblja improvizacije i kreativnosti u stvaranju liturgijskih molitava može se govoriti o ustaljenim i 'prihvaćenim' liturgijskim obrascima koji su se prenosili usmenom predajom, a tek kasnije, prema potrebama, i zapisivali. Čini se da se takav pristup, kako zamjećuje H. Buchinger, može uočiti i u odnosu prema molitvi *Pater noster*, koja je u počecima bila shvaćana »modelom« kršćanske molitve. Gospodinove riječi pouke: »Vi kada molite *ovako* (*houtos*) molite...« (Mt 6, 9) razumijevale su se, čini se, ponajprije kao uputa o načinu molitve, a ne kao izravno davanje molitvenoga obrasca. Tertulijan i Ciprijan, stoga, ju shvaćaju kao *orationis forma*, a Origen ju naziva molitvom koju je »opisao« (*hypografeisa*) sâm Gospodin.

Na tragu takvoga razumijevanja, kako pokazuje Maria-Barbara von Stritzky, izvatke, odjeke i nadahnuća Gospodnje molitve u otačkoj literaturi susrećemo veoma često. Razvidno je da su riječi Kristove molitve bile razumijevane kao *nadahnuće* i usmjerenje za svaku molitvu. Samu Gospodnju molitvu u njezinoj cjelovitosti i zasebnosti, zanimljivo je, nalazimo vrlo rijetko izvan svetopisamskoga teksta. Prvi sačuvan tekst izvan svetopisamskoga opusa nalazimo u apokrifima apostola Tome. Sve to govori da je Molitva Gospodnja, na tragu Isusove pouke »*ovako molite*«, bila shvaćana kao način i forma molitve, a ne kao zadani molitveni obrazac ili »formula« molitve. Štoviše, i sâm Tertulijan u svojim spisima referira se na svetopisamske tekstove (i to razne), a ne na neki molitveni obrazac koji bi bio ustaljen u životu kršćanskih zajednica.

Zadivljujuća je činjenica da je iz Kristova *načina* molitve kršćanska tradicija s vremenom oblikovala *stalan molitveni obrazac* u kojemu se prepoznaje i čuva identitet kršćanskoga molitelja. Na temelju Matejeve i Lukine evanđeoske predaje nastala je »Molitva Gospodnja«, molitva u kojoj se naglasak s 'moliti kao što je Gospodin molio' prenosi na 'moliti s Gospodinom' ili 'moliti Gospodinovim riječima'. Premda je takav put »od forme do formule« bio logičan i nezaustavan, smijemo se pitati nije li prihvaćanjem ustaljenoga *obrasca* u stanovitoj mjeri izgubljena osjetljivost za Gospodinov *način* molitve, za iskrenost traženja vlastitih riječi u otkrivanju Božjega očinstva, u prepoznavanju njegova Kraljevstva u svijetu, u spoznavanju njegove volje, u oblikovanju svijesti za svagdanost, za život, za grijeh, za iskušenja zla i za Božju prisutnost u svijetu. Umijemo li još iz Gospodnje molitve učiti sâm način molitve i molitvenoga odnosa s Bogom? Danas smo, u određenoj mjeri, čuvajući predani obrazac molitve, potrebiti čitanja i razumijevanja Molitve Gospodnje u značenju one izvorne *forme*, »oslobođene« ograničenosti obrasca, koji tako lako izgovaramo naizust. U toj lakoći molitvenih riječi, kad ih nižemo i ne razmišljajući što one govore i komu govore, one lako prestaju biti molitvom. Zato je riječi Gospodnje molitve nužno razumijevati u kontekstu Isusove pouke o molitvi (usp. Mt 6, 5-8).

Isus opominje: »Kad molite, ne blebećite kao pogani. Misle da će s mnoštva riječi biti uslišani« (Mt 6, 7) i dodaje: »Ne nalikujte na njih. Ta zna vaš Otac što vam treba i prije negoli ga zaištete« (6, 8). Kada vjera i pouzdanje u Oca pronađu sigurnost da Otac znade što nam je potrebno, tada postaje suvišnim pitati ga (»Prije nego me zazovu, ja ću im se odazvati; još će govoriti, a ja ću ih već uslišiti«; Iz 65, 24) ili podsjećati ga na naše potrebe (jer su nam »i vlasi na glavi izbrojene«, usp. Mt 10, 30). Zato se molitva ne rađa iz nesigurnosti života ili iz osjećaja ljudske nemoći, nego upravo iz sigurnosti vjere, iz osjećaja da smo potrebni Boga prije nego bilo čega drugoga. Molitva je suprotstavljena stavu licemjera (»da ih ljudi vide«) i pogana (»misle da će s mnoštva riječi biti uslišani«). Isus kršćansku molitvu stavlja *nasuprot* takvoj molitvenoj praksi: »Ti, *naprotiv*, kada moliš, uđi u svoju sobu, zatvori vrata i pomoli se svomu Ocu, koji je u skrovitosti.« (6, 6) Stoga, u sigurnosti vjere molitva postaje izručenje Ocu, zahvalnost za sve što od njega primamo i za sve na što nas nadahnjuje.

Felix Hofmann: Proroci, vitraj u reformatorskoj crkvi u Aargau, Švicarska, 1953.

Razmišljajući nad tom poukom, usudujemo se priznati da naše kršćansko izricanje Molitve Gospodnje ponekad postaje prigodom u kojoj riječi Isusove opomene zadobivaju puni smisao. Opomena »Ne molite kao pogani« danas bi mogla dobiti novi izričaj: »Ne molite kao neki pobožni kršćani!« Nismo li predaleko od Kristova načina molitve kada »nižemo molitve« jednu za drugom ili kada i samu Gospodnju molitvu izgovaramo određeni broj puta – pet, sedam, deset, trinaest – dajući katkada smisao i samomu broju izrečenih molitava? Postoje oblici pobožnosti koji su se tijekom povijesti – i unutar raznih pravaca duhovnosti – oblikovali upravo u *ponavljanju* nekih molitvenih obrazaca. Ti oblici pobožnosti ('krunice' i slični molitveni načini) zacijelo imaju dragocjeno mjesto u raznolikosti kršćanskoga molitvenoga iskustva, ali ponavljanje Molitve Gospodnje ne bi smjelo dovesti do gubljenja osjećaja da je ona ponajprije *način* prave molitve, jedinstvena »molitvena škola«.

Korisno je u ovim propitivanjima ponovno se prisjetiti primjera svetoga Franje iz Asiza koji je, doživljavajući Molitvu Gospodnju poglavito kao *način* molitve, uranjao u tu »dugu školu molitve« te je jednom, povlačeći se s jednim bratom u molitvu, cijelu noć ostao uronjen u milosnu blagost tek prve riječi: *Oče*. On koji je napustio očinski dom, odrekao se oca i njegove baštine te se potpuno predao Božjemu poslanju, mogao je u punoj slobodi pred Bogom izustiti: »Oče!« Uistinu, tko s potpunim predanjem i s punim razumijevanjem Boga naziva Ocem, taj nema potrebu moliti išta drugo. Sve je plod Božjega očinstva. Sve stoji u njemu. Nazvati Boga Ocem znači čuti one riječi: »Sinko, sve moje – tvoje je...« (usp. *Lk* 15, 31).

Moliti Gospodnju molitvu znači uvijek iznova učiti moliti, uvijek na nov način osjećati radost Božjega očinstva. Potrebno je prisjetiti se što znači riječ *otac* u Isusovu nauku. »U Isusovim se govorima Otac pojavljuje kao izvor svakoga dobra, kao mjerilo čovjeka koji je postao pravedan ('savršen'): 'A ja vam kažem: Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima, jer on daje da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima...' (*Mt* 5, 44s). 'Ljubav koja ide do kraja' (usp. *Iv* 13, 1), koju je Gospodin ostvario na križu moleći za svoje neprijatelje, pokazuje nam narav Oca. On je ta Ljubav. Budući da je Sin ostvaruje, posve je 'Sin' i poziva nas da i mi postanemo 'sinovi' – polazeći od ovoga mjerila.« (Benedikt XVI, *Isus iz Nazareta*, I, 148-149). Dobro koje nam Bog u molitvi daruje jest on sam. Darujući nam u molitvi »ono jedino potrebno« (usp. *Lk* 10, 42), sama molitva postaje »put na kojemu se postupno pročišćavaju i ispravljaju naše želje, na kojemu polagano spoznajemo što nam je uistinu potrebno: Bog i njegov Duh« (*Isus iz Nazareta*, I, 149).

Molitva otkupljenih

Molitva Gospodnja unosi nas tako u Božje djelo otkupljenja. Nitko ne može nazvati Boga Ocem doli onaj komu je objavljena istina o blagosti Božjega očinstva i tko je uzdignut u dostojanstvo njegova sinovstva. Samo se oca može istinski nazvati ocem. Bratom se katkada naziva i druge bliske osobe. Očinstvo je nezamjenjivo i nenadomjestivo. Zato Gos-

podnja molitva, objavljujući nam Oca, »objavljuje nas nama samima«. Krist, naime, »u samoj objavi Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva čovjeka njemu samome i objavljuje mu njegov uzvišeni poziv« (GS, 22). Istina o Božjem očinstvu i molitva u kojoj, nazivajući Boga Ocem, ispovijedamo svoje sinovstvo, rađa u nama »sinovski nagon« da budemo nalik Ocu, da živimo i djelujemo kao Božja djeca (usp. Ciprijan, *Molitva Gospodnja*, 11). Stvoreni smo na njegovu sliku, milošću nam je vraćena sličnost s njim i mi je svojim životom moramo odražavati (usp. KKC, 2784).

Gospodnja molitva, piše Reinhold Schneider, »započinje velikom utjehom; smijemo reći 'Oče'. U toj je jednoj riječi sadržana sva povijest otkupljenja. Smijemo reći 'Oče' jer je Sin bio naš brat, jer nam je objavio Oca i jer smo po Kristovu djelu ponovno postali Božjom djecom.« U hebrejskoj jeziku ne postoji skupni termin »roditelji«, nego postoje samo *otac* i *majka*, s različitim i vlastitim im dužnostima. Otac onaj koji »rađa« u punome smislu riječi, onaj koji daje »rod«. Reći za nekoga da je sin Davidov, Sirahov ili slično, ne znači tek ustvrditi da je rođen od spomenutoga oca, nego ponajprije da je nositelj njihovoga roda, njihove loze i baštine. Zato Isus prije nego pred učenicima izriče molitvu »Oče naš« poučava ih: »Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš koji je na nebesima« (Mt 5, 48). Zvati Boga Ocem znači uranjati u sličnost s njim, u baštinu njegova božanstva.

Dok evanđelist Luka donosi Molitvu Gospodnju s jednostavnim početkom »Oče«, kod Mateja nalazimo prošireni zaziv »Oče naš«. Ovaj dodatak »naš« ne govori o posjedovanju. Gramatičko značenje pripadanja ovdje ustupa mjesto kvalificiranju novoga i jedinstvenoga *odnosa* s Bogom. Značenje ide i dalje, unoseći nas u zajedništvo svih koji Boga nazivaju Ocem. Doista, »samo je Isus s punim pravom mogao reći: 'moj Otac',

jer je samo on uistinu Božji jedinorođeni Sin, iste biti s Ocem. Nasuprot tomu, mi svi moramo govoriti: 'Oče naš'. Samo u 'mi' učenikâ možemo Bogu govoriti 'Oče' budući da smo samo po zajedništvu s Isusom Kristom uistinu postali 'Božja djeca'. Stoga je ova riječ 'naš' posve zahtjevna: ona od nas traži da istupimo iz zatvorenosti svoga 'ja'. Zahtijeva od nas da uđemo u zajedništvo s drugom Božjom djecom. (...) Riječju 'naš' izgovaramo 'da' živimo u Crkvi u kojoj je Gospodin htio sabrati svoju novu obitelj. Stoga je *Oče-naš* istodobno vrlo osobna

Kristova molitva na Maslinskoj gori prije njegove muke primjer je sinovske molitve Ocu: »Oče, ne moja, nego tvoja neka se vrši volja.«

Ernst Oldenburg:
Molitva u Getsemanskom vrtu,
1962.

i posve crkvena molitva.« (Benedikt XVI, *Isus iz Nazareta*, I, 153). Ona nas, kao nijedna druga, sjedinjuje sa svima koji u Krista vjeruju i daje nam osjetiti zajedništvo božanskoga sinovstva u kojemu živimo svoju odgovornu pripadnost Crkvi. Tako je bratsko zajedništvo s ljudima moguće samo ondje gdje se svi priznaju djecom istoga Oca. Učiniti sve ljude braćom i sestrama, stoga, nije utopija zanesenjaka, nego zadaća koja izvire iz primljenoga dara otkupljenja, iz spoznaje Božjega očinstva u kojemu je darovano mjesto svakomu čovjeku.

»Oče naš...« Što li sve ne stane u te dvije riječi? U njih je utkana sva zbilja života, Bog i s njime, u njegovu očinstvu, svi ljudi. U molitvi izustiti te riječi znači pitati se je li nam Bog uistinu Otac, doživljavamo li ga Ocem, koliko mu dopuštamo da nam bude Otac; dajemo li prostora drugima u svome odnosu s Bogom, otvara li nas molitva drugim ljudima, daje li nam spoznati da samo u istinskome zajedništvu s drugima smijemo reći »Oče naš«... Da, Bog je »naš« Otac, »skandalozno naš« (G. Matino), naš do mjere da nas se ne odriče unatoč svim našim odlascima, lutanjima i nevjernostima.

Krsno i euharistijsko interpretiranje Gospodnje molitve

Zbog te crkvenosti i komunitarnosti Molitva Gospodnja našla je vlastito mjesto u gotovo svim liturgijskim slavljinama. Koji su bili posebni razlozi unošenja Gospodnje molitve u slavlje euharistije? Povijesno-liturgijska istraživanja pokazuju da je odgovor moguće tražiti u naglašavanju poglavito dvaju molitvenih zaziva Gospodnje molitve. U prvome pristupu, oslo-njenome na zaziv »otпусти nam duge naše«, naglasak je na tematici oproštenja grijeha pa bi, kako smatra Robert Taft, Gospodnja molitva našla svoje vlastito mjesto u liturgiji krštenja, a time i u krsnoj euharistiji. Drugi pristup polazi od zapažanja da je zaziv »*kruh* naš 'svagdanji' (na Istoku *substantialis*, na zapadu *quotidianum*) daj nam danas« bio interpretiran u prenesenome značenju pa je, kako zaključuje Josef Andreas Jungmann, lako poprimio eminentno euharistijsko poimanje, zbog čega bi Molitva Gospodnja bila uvedena u slavlje euharistije kao priprava za pričest, neovisno od krsnoga ili inicijacijskoga konteksta.

Govor o tim dvama putovima ulaska Gospodnje molitve u liturgiju Crkve otvara prostor i dvjema različitim interpretacijama Molitve. Tumačenje Gospodnje molitve, naime, bitno ovisi o obrednomu mjestu koje ona zauzima u liturgijskome slavlju. Zgodno je prisjetiti se prisutnosti Gospodnje molitve u širem inicijacijskome i katekumenskome programu. Sveti Augustin, u iskustvu sjevernoafričke liturgijske tradicije, spominje običaj da se katekumenima u njihovoj pripravi za krštenje na svečan način predavala Molitva Gospodnja kao »put« koji vodi prema krsnom preporođenju. Praksa takve »predaje Molitve Gospodnje« kasnije je potvrđena i u drugim liturgijskim tradicijama, a današnji *Red pristupa odraslih u kršćanstvo* također čuva tu drevnu praksu. U tome predkrsnom kontekstu pojedine riječi i slike iz Molitve Gospodnje zacijelo dobivaju značenje priprave i iščekivanja; težište se stavlja na pokornički život, na obraćenje i zadobivanje oproštenja.

Sveti Ambrozije u svojim mistagoškim katehezama tumači novokršenicima Molitvu Gospodnju u svjetlu otajstva krštenja te ona zadobiva svoj puni smisao tek nakon krštenja: »Svoje lice, čovječe, nisi smio podići prema nebu. Svoje si oči obarao zemlji. Odjednom si primio Kristovu milost. Svi su ti grijesi oprošteni. Od lošeg sluga postao si dobar sin. Stoga se ne oslanjaj na svoja djela već na Kristovu milost.« (*De sacramentis*, V, 19). Katehetsko je tumačenje, dakle, rasvijetljeno krsnim slavljem te se u Gospodnjoj molitvi ističe Božje očinstvo, krsno posinstvo i ponovno zadobivena nevinost. Sveti Jeronim u *Dijalogima protiv pelagijevaca* naglašava da kršteni Gospodnju molitvu izgovaraju prvi put upravo u liturgiji krštenja. Primivši oproštenje grijeha i izašavši iz krsnoga zdenca, mjesta preporođenja, oni stječu dostojanstvo Božjih sinova te smiju Boga zvati Ocem. Ono što je ovdje posebno zanimljivo jest činjenica da Jeronim, slijedeći u tumačenju krsni obred, ne spominje anaforu (euharistijsku molitvu), nego odmah s krštenja prelazi na tumačenje Molitve Gospodnje, čime joj daje izrazito krsno značenje.

Kada je riječ o Gospodnjoj molitvi ucijepljenoj u slavlje euharistije, njezino se značenje nijansira u slici euharistijskoga susreta s Kristom te u iskustvu 'okristovljenoga' zajedništva koje se po euharistiji uspostavlja među vjernicima. No, to pričesno kontekstualiziranje Gospodnje molitve nije, čini se, najstariji način razumijevanja Molitve unutar euharistijskoga slavlja. Premda se od najstarijih spomena Gospodnje molitve u slavlju euharistije (sv. Ambrozije i sv. Ćiril Jeruzalemski) ona smješta prije pričesti, njezino značenje nije »pričesno« u uskome smislu riječi. Razglabajući ta najstarija svjedočanstva, Enrico Mazza zapaža da kod Ambrozija i Ćirila Jeruzalemskoga euharistijska anafora (euharistijska molitva) nema završni poklik 'Amen', nego se na nju izravno nastavlja Molitva Gospodnja, na čijemu kraju nalazimo 'Amen' kao zajednički završni poklik i jednoj i drugoj molitvi. Time se anafora i Gospodnja molitva pokazuju u svome obrednom jedinstvu, kao cjelina, pa bi tako Molitva Gospodnja bila izvorno u liturgiji interpretirana kao molitva hvale za Božje djelo otкупljenja, koje je našlo svoj vrhunac u Kristovu vazmenomu otajstvu, a kojega je euharistija spomen-čin. Dovođenje u svezu Euharistijske molitve i Molitve Gospodnje ne znači da bi se zazivi Gospodnje molitve trebali razumijevati kao nastavak zazivâ iz anafore (kako je tumačio Ingemar Furberg), ali može poslužiti za argumentiranje teze da Molitva Gospodnja nije u slavlje euharistije ušla kao dio pričesnih obreda, nego kao dio euharistijske molitve (kako tvrdi E. Mazza). U potvrdu toj tvrdnji mogla bi se uzeti i činjenica da je u rimskoj liturgiji u doba pape Grgura Velikoga, kao i u karolinško doba, Gospodnju molitvu izgovarao samo svećenik, kao što je izgovarao i euharistijsku molitvu (J. Hermans).

Ipak, i kod autorâ koje Mazza spominje takav pristup nije jedinstven. Sveti Ambrozije, naime, Gospodnjoj molitvi daje i euharistijsko-pričesno značenje. Zaziv »kruh naš svagdanji daj nam danas« on interpretira u značenju Krista, kao »kruha vječnoga života (*epiousion*), ali i u značenju euharistijskoga kruha, odnosno blagovanja. U tome smislu, opominje da euharistijsko blagovanje bude uistinu svagdanje: »Ako ga svaki dan primaš,

svaki ti je dan 'danas' (*quotidie tibi hodie est*). Ako je Krist za te 'danas', svaki ti dan uskrisava.« (*De sacramentis*, V, 26). Da Ambrozije u svojim poticajima misli upravo na euharistijsko blagovanje Krista, razvidno je iz njegove kritike običaja, koji on smješta negdje na Istok, da se vjernici pričesćuju samo jedanput na godinu. Osim toga, u istočnim nebizantskim tradicijama Gospodnja je molitva, čini se, imala mjesto nakon lomljenja kruha, neposredno prije pričesti.

Kojim god se obrazlaganjima priklonili, može se s izvjesnom sigurnošću tvrditi da je Molitva Gospodnja u slavlje euharistije ušla preko krsnoga obreda te ju zbog toga u početcima ne nalazimo u redovitim euharistijskim slavljinama, nego samo u slavlju euharistije s novokrštenicima (u Vazmenome bdjenju). Njezinim kasnijim ustaljivanjem u euharistiji značenjski se naglasak prenosi s krsnih tematika na one euharistijske, bilo da je riječ o njezinu vezivanju s euharistijskom molitvom (soteriološki i vazmeni naglasci) bilo da ju se promatra kao dio pričesnih obreda (u izrazito euharistijskoj obojenosti). Današnji pokušaji interpretiranja povezuju obje te značenjske nijanse pa se Molitva Gospodnja u slavlju euharistije promatra kao svojevrsno obredno premošćenje euharistijske molitve i obreda pričesti. Pritom prvi (hvalbeni) dio Molitve Gospodnje biva promatran u svjetlu euharistijske anafore, a drugi (prosni) biva usmjeren k pripravi za pričest.

»Audemus dicere...«

U današnjem ustroju slavlja euharistije Gospodnja molitva zauzima mjesto na početku obreda pričesti. Predsjedatelj slavlja ne poziva zajednicu uobičajenim »Pomolimo se«, nego posebnim poticajnim riječima: »Spasonosnim zapovijedima potaknuti i božanskim naukom poučeni, *usudujemo se* govoriti.« Taj je poziv gotovo doslovno preuzet iz spomenutoga Ciprijanova spisa *O molitvi*, a kao takvog ga u liturgiji nalazimo od vremena pape Grgura Velikoga (+604). Sama činjenica da Gospodnjoj molitvi prethodi poseban poziv na molitvu, specifičan među svim drugim liturgijskim pozivima na molitvu, govori o jedinstvenome značenju i posebnoj obrednoj ulozi Gospodnje molitve u slijedu obrednoga događanja. Smisao toga poticaja i poziva čita se u riječima *audemus dicere*: »usudujemo se govoriti«. Predsjedatelj, dakle, želi u zajednici vjernika probuditi osjećaj darovanoga sinovstva u kojemu možemo bez straha Boga nazvati Ocem. U otkupljenosti se rađa novo dostojanstvo pred Bogom, a ti-

Marija moliteljica.
Mozaik iz katedrale Svete Sofije, Kijev, oko 1000.

me i nova smionost: Boga smijemo zvati Ocem. Sveti Ambrozije kaže da ta hrabrost ne izriče oholost, nego vjeru i pobožnost; dobru, ali umjerenu odvažnost (*bona praesumptio, sed moderata*).

Rimski misal donosi samo jedan (onaj spomenuti) obrazac poziva zajednici na Molitvu Gospodnju. Drugi se obrasci ne spominju, ali nema zapreke da poziv bude izrečen i drugim riječima, kako je to, na primjer, ponuđeno u još tri poziva u hrvatskome izdanju Misala. Nema zapreke da se u slavlju taj poziv oblikuje i na neki drugi način. No, bilo bi hvaljevrijedno u njegovu oblikovanju ostati dosljedan obrednoj dinamici te čuvati njegovu jezgrovitost i kratkoću (kako ne bi bio naglašeniji od same Molitve) te smisao ohrabrenja u vjerničkome sinovstvu pred nebeskim Ocem. U tome smislu, prijedlozi ponuđeni u hrvatskome izdanju misala mogu biti promatrani i kao orijentativni: drugi oblik poziva, kako predviđa Misal, vrlo je sličan prvomu ('rimskomu') te ističe da »smijemo govoriti«, dok u četvrtome obrascu nalazimo riječi: »Mi se zovemo i jesmo djeca Božja, zato *puni pouzdanja* molimo.«

Molitva je
rasvjetljenje života.

Ernst Oldenburg

U slavlju euharistije molitva *Oče naš* na svojevrsan se način nastavlja »embolizmom« (umetkom) koji izgovara predsjedatelj slavlja: »Izbavi nas, molimo, Gospodine, od svih zala...«. Taj je dodatak, naslonjen na Gospodnju molitvu, nastao iz proširenja i interpretiranja završnoga zaziva: »izbavi nas od zla«. U drevnoj rimskoj tradiciji taj je embolizam glasio: »oslobodi nas, Gospodine, od svih zala – prošlih, sadašnjih i budućih. Po zagovoru svih svetih tvojih daj mir našem vremenu. Priteci nam u pomoć svojim milosrdem da budemo slobodni od grijeha i sigurni od svih nereda...« Papa Benedikt XVI. zamjećuje da se tim riječima, koje produbljuju zadnji zaziv Gospodnje molitve, pokazuje »ljudskost Crkve« u kojoj zajednica vjernika izriče vapaj za potpunim izbavljenjem: »Smijemo i trebamo ovo proširenje posljednje molbe *Očenaša* shvatiti i kao svoj vlastiti ispit savjesti – kao poziv da i sami doprinosimo slamanju nadmoći 'nevoljâ'. No, pri tom ne smijemo izgubiti iz vida istinski red dobara te povezanost zala sa Zlim.« (*Isus iz Nazareta*, I, 179). Moleći za oslobođenje od grijehâ, također molimo bistrinu vjerničkoga gledanja kako bismo Zloga prepoznali kao istinsku nevolju i izvor svakoga zla i grijeha.

Drevni rimski završetak embolizma »Po Gospodinu našem Isusu Kristu« pri zadnjoj je liturgijskoj reformi zamijenjen 'novim': »Jer tvoje je kraljevstvo i slava i moć u vjekove.« Riječ je o pokliku preuzetom iz ranokršćanskoga spisa *Didahé*, u kojemu ga nalazimo kao doksologiju u izravnom nastavljanju na Gospodnju molitvu. Prepoznavši komunitarni karakter tih riječi, ali i gajeći osjetljivost za blizinu s istočnim liturgijskim tradicijama, Crkva je unijela te riječi u slavlje euharistije.

* * *

Umjesto zaključka, izostavljajući zanimljiva tumačenja pojedinih molitvenih zaziva Gospodnje molitve, prisjetimo se riječi svetoga Tome Akvinskoga koji nas poučava da u toj molitvi ne samo da je spomenuto sve što možemo na ispravan način željeti, nego nam je otkriven i *red* po kojemu molimo sve što nam je potrebno (*Summa theologiae*, II-II, q.83, a.9). Na prvome mjestu stoji, dakle, naša želja i vjernička zauzetost: »sveti se ime tvoje«. U tome smislu, kao vjernici pozvani smo propitivati svoj život i svoju molitvu upravo u slijedu tih molitvenih zaziva, ispitujući što nam je »prvo« i što smatramo »najprije potrebnim« u životu. Premda je kršćanska duhovna i liturgijska tradicija sačuvala Gospodnju molitvu u predanome nam molitvenom obrascu, koji se danas ponegdje brani kao nepovrjediv i nepromjenjiv (čak i u onome što bi s novim spoznajama bilo potrebno jasnije prereći), u njoj je uvijek dovoljno prosvjetljenja i uputâ *kako* ispravno moliti i kakav *odnos* izgrađivati s Bogom. Nakon što smo »naučili« Molitvu Gospodnju te ju svakodnevno ponavljamo naizust, potrebno je zastati, odreći se katkad takve molitve iz »naučenoga«, te se prepustiti nadahnuću same Gospodnje molitve, dopustiti da nas uči novom gledanju i novom uranjanju u divno otajstvo darovanoga nam sinovstva u Bogu. ■

Liturgijski kalendar

VELJAČA

23 N SEDMA NEDJELJA KROZ GODINU

- 24 P Svagdan: Jak 3,13-18; Ps 19,8-10.15; Mk 9,14-29
 25 U Svagdan: Jak 4,1-10; Ps 55,7-11a.23; Mk 9,30-37
 26 S Svagdan: Jak 4,13-17; Ps 49,1-3.6-11; Mk 9,38-40
 27 Č Svagdan: Jak 5,1-6; Ps 49,14-20; Mk 9,41-50
 28 P Svagdan: Jak 5,9-12; Ps 103,1-4.8-9.11-12; Mk 10,1-12

OŽUJAK

- 1 S Svagdan: Jak 5,13-20; Ps 141,1-3.8; Mk 10,13-16
 2 N OSMIA NEDJELJA KROZ GODINU
 3 P Svagdan: 1Pt 1,3-9; Ps 111,1-2.5-6.9.10c; Mk 10,17-27
 4 U Svagdan; ili: Sv. Kazimir
 1Pt 1,10-16; Ps 98,1-4; Mk 10,28-31
 5 S PEPELNICIA
 Jl 2,12-18; Ps 51,3-6a.12-14.17; 2Kor 5,20 – 6,2;
 Mt 6,1-6.16-18
 6 Č Svagdan: Pnz 30,15-20; Ps 1,1-4.6; Lk 9,22-25
 7 P Svagdan: Iz 58,1-9a; Ps 51,3-6a.18-19; Mt 9,14-15
 8 S Svagdan: Iz 58,9b-14; Ps 86,1-6; Lk 5,27-32

9 N PRVA KORIZMENA NEDJELJA

- 10 P Svagdan: Lev 19,1-2.11-18; Ps 19,8-10.15; Mt 25,31-46
 11 U Svagdan: Iz 55,10-11; Ps 34,4-7.16-19; Mt 6,7-15
 12 S Svagdan: Jon 3,1-10; Ps 51,3-4.12-13.18-19; Lk 11,29-32
 13 Č Svagdan: Est 4,17k-m-r-t; Ps 138,1-3.7c-8; Mt 7,7-12;
 14 P Svagdan: Ez 18,21-28; Ps 130,1-8; Mt 5,20-26
 15 S Svagdan; Liturgija kvatri: iz Prigod. čitanja:
 za oprostjenje grijeha (str. 190-203): Lk 7,36-50

16 N DRUGA KORIZMENA NEDJELJA

- 17 P Svagdan: Dn 9,4b-10; Ps 79,8-9.11.13; Lk 6,36-38
 18 U Svagdan: Iz 1,10.16-20; Ps 50,8-9.16b-17.21.23; Mt 23,1-12
 19 S SV. JOSIP, zaručnik bl. Dj. Marije, svetkovina
 2Sam 7,4-5a.12-14a.16; Ps 89,2-5.27.29;
 Rim 4,13.16-18.22; Mt 1,16.18-21 (ili: Lk 2,41-51a)
 20 Č Svagdan: Jr 17,5-10; Ps 1,1-4.6; Lk 16,19-31
 21 P Svagdan: Post 37,3-4.12-13a.17b-28; Ps 105,16-21;
 Mt 21,33-43.45-46
 22 S Svagdan: Mih 7,14-15.18-20; Ps 103,1-4.9-12;
 Lk 15,1-3.11-32

Sedma nedjelja kroz godinu

Ulazna pjesma

Ja se u tvoju dobrotu,
Gospodine, uzdam,
nek mi se srce raduje
spasenju tvome!
Pjevat ću Gospodinu
koji mi učini dobro.

Ps 13, 6

Zborna molitva

Svemogući Bože,
daj da budno osluškujemo
poticaje tvoga Duha:
da ti čujemo glas te ga
riječju i životom slijedimo.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine, ovim darovima
iskazujemo ti dužnu počast.
Daj da naše služenje bude
tebi na slavu a Crkvi na spasenje.
Po Kristu.

Prvo čitanje Lev 19, 1-2.17-18

Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga!

Čitanje Knjige Levitskog zakonika
Gospodin reče Mojsiju: »Govori svoj
zajednici Izraelaca i reci im: 'Sveti budite!
Jer sam svet ja, Gospodin, Bog vaš! Ne
mrzi svoga brata u svom srcu! Dužnost ti je
koriti svoga sunarodnjaka. Tako nećeš pasti
u grijeh zbog njega. Ne osvećuj se! Ne gaji
srdžbe prema sinovima svoga naroda.
Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga.
Ja sam Gospodin!'«

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 103, 1-4.8.10.12-13

Pripjev: Milosrdan je i milostiv Gospodin.

Blagoslivljaj, dušo moja, Gospodina,
i sve što je u meni, sveto ime njegovo!
Blagoslivljaj, dušo moja, Gospodina,
i ne zaboravi dobročinstva njegovih!

On ti otpušta sve grijehe tvoje,
on iscjeljuje sve slabosti tvoje;
on ti od propasti izbavlja život,
kruni te dobrotom i nježnošću.

Milosrdan je i milostiv Gospodin,
spor na srdžbu i vrlo dobrotiv.
Ne postupa s nama po grijesima našim
niti nam plaća po našim krivnjama.

Kako je istok daleko od zapada,
tako udaljuje od nas bezakonja naša.
Kako je otac nježan prema sinovima,
tako je Gospodin nježan
prema onima što ga se boje.

Drugo čitanje 1Kor 3, 16-23

Sve je vaše, vi Kristovi, a Krist Božji.

Čitanje Prve poslanice svetoga Pavla
apostola Korinćanima
Braćo! Ne znate li?
Hram ste Božji i Duh Božji prebiva u vama.
Ako tko upropašćuje hram Božji,
upropastit će njega Bog.
Jer hram je Božji svet, a to ste vi.

Nitko neka se ne vara. Ako tko misli
da je mudar među vama na ovome svijetu,
neka bude lud da bude mudar.
Jer mudrost ovoga svijeta
ludost je pred Bogom.

Ta pisano je: On hvata mudre u njihovu
lukavstvu. I opet: Gospodin poznaje namisli
mudrih, one su isprazne. Zato neka se nitko
ne hvasta ljudima jer sve je vaše.
Bio Pavao, ili Apolon, ili Kefa, bio svijet,
ili život, ili smrt, ili sadašnje, ili buduće:
sve je vaše, vi Kristovi, a Krist Božji.
Riječ Gospodnja.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	76.1	Ja se u tvoju dobrotu uzdam
ili:	219	Gospode, Bože
Otpj. ps.:	118	Milosrdan je
Prinosna:	260	O da bude radost
Pričesna:	136.1	Gospodine, ja vjerujem
ili:	153	Dodite živomu vrelu
Završna:	859	Spasitelju dobri, Isukrste

Čuli ste da je rečeno..., a ja vam kažem...
Silvio Consadori: Krist – učitelj novoga Zakona.

Pričesna pjesma

Ispovijedam sva
čudesna djela
tvoja, radujem se
i kličem tebi,
pjevam imenu
tvome, Svevišnji.

Ps 9, 2-3

Popričesna molitva

Svemogućí Bože,
daj da uberemo
plodove spasenja
kojima su ova otajstva
obećanje i zalog.
Po Kristu.

Pjesma prije evanđelja 1Iv 2, 5

Tko čuva riječ Kristovu, u njemu je
zaista savršena ljubav Božja.

Evanđelje Mt 5, 38-48

Ljubite neprijatelje!

Čitanje svetog Evanđelja po Mateju

U ono vrijeme: Reče Isus svojim učenicima:

»Čuli ste da je rečeno: Oko za oko, zub za zub! A ja vam kažem: Ne opirite se Zlomu! Naprotiv, pljusne li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi. Onomu tko bi se htio s tobom parničiti da bi se domogao tvoje donje haljine prepusti i gornju. Ako te tko prisili jednu milju, pođi s njim dvije.

Tko od tebe što zaište, podaj mu! I ne okreni se od onoga koji hoće da mu pozajmiš.

Čuli ste da je rečeno: Ljubi svoga bližnjega, a mrzi neprijatelja. A ja vam kažem:

Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima, jer on daje da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima i da kiša pada pravednicima i nepravednicima. Jer ako ljubite one koji vas ljube, kakva li vam plaća? Zar to isto ne čine i carinici?

I ako pozdravljate samo braću, što osobito činite? Zar to isto ne čine i pogani?

Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!»

Riječ Gospodnja.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, otvoreni novosti Kristova nauka, koji rasvjetljuje naše misli i sve naše odnose, iznesimo Bogu svoje molitve. Molimo zajedno:

Usliši nas, Gospodine.

1. Gospodine, svojom mudrošću nadahnjuj Crkvu, zajednicu svojih vjernika, da u evanđeoskoj odgovornosti za dobro ljudi i za sav svijet bude uvijek predana naviještanju tvoje istine, molimo te.
2. Gospodine, ti nas pozivaš na snagu ljubavi koja ljubi i neprijatelje; obnovi u nama snagu vjere kako bismo umjeli krenuti putem tvojih zapovijedi, molimo te.
3. Gospodine, ti sav svijet vodiš k zajedništvu u tvome Kraljevstvu: nadahni sve koji ravnaju narodima i državama da budu odgovorni za dar mira u svijetu, molimo te.
4. Gospodine, obnovi snagu zajedništva u našim obiteljima: što je ranjeno grijehom i sebičnošću, neka bude ozdravljeno snagom opraštanja i ljepotom ljubavi, molimo te.
5. Gospodine, molimo te za one zbog kojih trpimo: rasvijetli im put evanđelja i budi im bliz po našoj strpljivosti koja ne dopušta mjesto nikakvom grijehu, molimo te.

Usliši, nebeski Oče, naše vapaje. Usmjeri naše misli i naše korake putem nesebične ljubavi kako bismo mogli ustrajno graditi tvoje Kraljevstvo među ljudima. Po Kristu Gospodinu našem.

Od ozakonjenja osвете do slobode srca

Karl Schmidt-Rottluff, 1923.

Neobičan je put koji oduvijek prati ljudska društva, a koji se u suvremenosti sve više usavršava, a tiče se stavljanja u prihvatljive i kontrolirane (zakonske) okvire čudnih oblika odnosa prema drugima, ali i temeljnih ljudskih potreba.

Svima nam je potreban zrak da bismo disali, da bismo živjeli. Disanje je jedan od vidljivih znakova života. Naše disanje treba čist zrak, a onečišćen zrak šteti našem organizmu. Zanimljivo je kako ljudske odredbe pokušavaju regulirati tu očitost, pa se donose zakoni i propisi stupnjevanja dopustivoga onečišćenja, premda znamo da zagađivanje izravno utječe na život. Tako se, na primjer, odredi da je vrijednost 'pet' dopustiva, a vrijednost 'šest' nedopustiva; jedna je životno prihvatljiva, dok je druga suprotnost životu te ju se naziva smrtnom. Ostaje snažan dojam da se 'demokratskim' putem mogu odrediti i neke druge vrijednosti, neki drugi kodeks dopustivosti.

Opasnost takvoga procesa nalazi se u ozakonjivanju nečega što šteti. Organizam će i dalje tražiti čist zrak, a neka odstupanja od toga, premda štetna, postaju kulturalno prihvatljiva jer su ozakonjena. Suvremenost je očito sklona ozakonjivati neistine. Dostatno je da netko provuče neistinu kao moguću; zatim se u pogon stave politika, mediji, gospodarstvo, uvjeravajući nas da je taj put zapravo put napretka, mogućnosti razvoja, većega blagosta-

nja, otvaranja radnih mjesta i sl. Govori se o 'kontroliranim opasnostima' koje u konačnici ipak koriste, a nipošto ne štete.

Budući da smo već vidjeli kako djeluju takva nastojanja, nije strano iza takvih procesa otkriti pokušaj stjecanja dobiti, sebične koristi. Određene odluke dobiju svoju kvazi-znanstvenu ljušturu nedodirljivosti, a one koji bi pokušali osporavati takve stavove lako se ukloni ili im se ne dopusti iznositi vlastito mišljenje.

Ipak, nakon što se više ne može skrivati štetnost prethodnih odluka i poteza, od ljudi i naroda traže se žrtve (u obliku poreza, priloga, razumijevanja), kako bi se uspostavili fondovi, zaklade, udruge, i promicala daljnja istraživanja u pronalaženju neke nove tvari, lijeka. Na kraju će se pojaviti i neka (multinacionalna) kompanija koja će patentirati pronalazak i zatim – uz pomoć još većih stručnjaka – obvezati da sva novorođenčad ili djeca određene dobi ili cijela populacija budu podvrgnuti određenom tretmanu. Jasno da se nakon stanovitoga roka ti postupci trebaju ponavljati, a vjerojatno je da se bez toga proizvoda ne bi moglo ići u školu, sudjelovati u društvenim djelatnostima, niti doći do posla.

Nakon što je ono nužno za život dovedeno u pitanje, traže se rješenja za smanjivanje štete, a ne za uklanjanje početne odluke. Gledamo li ozbiljne laži, tada se one ne tiču samo održivosti nekih prirodnih sustava, nego i izravnog odlučivanja tko će živjeti, a tko ne. Nisu li tako rođeni zakoni o pobačaju i eutanaziji? Duhovno umiranje naroda samo je logična posljedica takve zbrke i laži.

Ozakonjeno udaljavanje istine

Bog je objavio što vodi u puninu života i radosti, a što ga guši i usmrćuje. Čovjek crtu te razdjelnice ne može pomicati. Čini li pak to, tada se očito mora koristiti neistinom. Zakonom odrediti da ubijanje djeteta nakon začeća nije ubojstvo, ne mijenja stvarnost da je prekidanje života takvoga ljudskoga bića podmuklo ubojstvo.

No, širenje neistina ne zaustavlja se na uništavanju života. Premda naša mišljenja ne mogu mijenjati ono što je Bog uredio na svoj način, ta mišljenja i stajališta mogu se promovirati, poučavati, mogu postati dijelom kulture ili ideologije. To, pak, postaje temeljem za ponašanje, za politička uređenja, vladavine, sustave gospodarstva. To postaje 'dobrom' koje treba štititi kao obilježje određenoga društvenoga identiteta i kulture. Može se tako dogoditi da istinsko dobro postane progonjeno i označeno kao najveće zlo.

Zanimljivo je promatrati kako Bog ponovno odgaja svoj narod i upozorava ga na razlučivanje dobra od zla. Onkraj bilo kojega zakona i kulture čovjek u sebi osjeća što mu daje živjeti, a što ga dovodi u opasnost.

Oko za oko – zub za zub. To je pristup koji govori da se pravednost uspostavlja osvetom, uzvratnim postupanjem koje je jednako pret hodno učinjenomu. Zbunjujuće je da Bog, koji je sama ljubav, kao rješenje problema može postaviti mržnju i osvetu, premda – gledano izvan Božje ljubavi – jednako postupanje djeluje pravedno.

Uistinu, čini se da postoje dva načina za ostvarivanje pravednosti na svijetu, nakon što je netko pretrpio tjelesno ili duhovno ranjavanje: osveta ili oprostjenje. Put do oprostjenja redovito je dug. Tako su ljudske zajednice često određivale da, kao jedini pravedni način da nasilnik osjeti razornu snagu zla koje čini, na svojoj koži osjeti ono što drugi moraju trpjeti zbog njegovih djela. Osveta je kodificirana, legalizi-

rana – ne kao čin pojedinca i njegovih emotivnih poriva, nego kao institucionalizirana.

Ljubav dohvaća visinu i dubinu

Dovoljan je tek trenutak nekontrolne, mah srdžbe, da drugi čovjek izgubi vid, da bude osakaćen. Ubrzo se netko ne će niti sjetiti što je bio stvarni razlog za takav postupak, ali posljedice ostaju; ostaju tragovi snage zla. Neka vrsta legalizirane osvete ostaje živjeti u svim društvima u okviru kaznenih procesa. Postoje prigovori da je današnja popustljivost dovela do relativizacije zla, pa i do njegova legaliziranja. Izabrani je narod trebao naučiti da je zlo uvijek zlo i da ga se ne može pretvoriti u dobro.

Ipak, zakon koji posvješćuje strahotu pojedinih čina nije konačni Božji zakon. Bog će nas po Isusu Kristu poučiti da je opraštanje najizvrsniji put uspostavljanja pravednosti, dubine i vrhunca ljubavi. Isus je uzdignut na križ i pokopan – predivna slika zahvaćanja cjelokupne zbilje ljudske površnosti koja traži odgovor ispod i iznad nas. Ljubav koja se ne hrani molbom upućenom Bogu i bližnjima za oprostjenje nije ljubav. Zato Isus kaže da nije došao dokinuti, nego ljubavlju dopuniti stari zakon.

U Isusu se povijest mijenja: Bog nam objavljuje da se dobrom i ljubavlju može pobijediti zlo. Štoviše, njegova žrtva pokazuje jasnojom i čvršćom granicu između životnosti i smrtnosti. Prjelazak iz vremena prije Krista u Kristovo vrijeme označen je riječima: *a ja vam kažem*, iz zakona osvete u slobodu srca.

Ivan Šaško

Odjeci Riječi

uz Prvo čitanje:

Tko je bližnji?

Lev 19, 1-2.17-18

Redci Lev 19, 17-18 čine cjelinu. U središtu pažnje su pojmovi »ljubiti« i »bližnji«, a u relaciji s njima stoji izraz *kāmōkā*. Odatle proizlaze mogućnosti za čitanje: ljubiti bližnjega svoga kao sebe samoga ili ljubiti bližnjega svoga koji je kao što si ti sam. Što se tiče zapovjedi ljubavi bližnjega ili prema bližnjemu, vidimo da i Targum ide u prilog ovom drugom čitanju, tj. da bližnjega ljubimo jer je on kao što smo mi, tj. zbog sličnosti s nama. Prema rabinske razumijevanju u Lev 19, 18 pojam »bližnji« odnosi se na brata Židova. Prema Lev 19, 34 to se, u rabinske čitanju, odnosi na prozelite. No, pojam *gēr* na spomenutom mjestu Levitskog zakonika je širi i uključuje sve ljude koji se kao stranci nalaze među Židovima. Prema zapovjedi ljubavi bližnji je Židov, ali i svaki čovjek koji kao stranac boravi među Židovima.

Mario Cifrak

Osma nedjelja kroz godinu

Ulazna pjesma

Gospodin mi je zaštita,
na polje me prostrano
izvede, spasi me
jer sam mu mio.

Ps 18, 19-20

Zborna molitva

Gospodine, ravnaj tijekom
svjetskih zbivanja:
da živimo u miru te radosno
i slobodno tebi služimo.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Bože, sve što ti prinosimo
tvoj je poklon, a ti ga ipak
primaš kao znak naše pažnje.
Tvoji su darovi jedino što imamo:
daj da nam donesu vječnu
nagradu. Po Kristu.

Prvo čitanje Iz 49, 14-15

Tebe ja zaboraviti neću!

Čitanje Knjige proroka Izaije
Sion reče: »Gospodin me ostavi, Gospod me
zaboravi.« Može li žena zaboravit svoje
dojenče, ne imat sućuti za čedo utrobe svoje?
Pa kad bi koja i zaboravila, tebe ja zaboraviti
neću.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 62, 2-3.6-9ab

Pripjev: Samo je u Bogu mir, dušo moja!

Samo je u Bogu mir, dušo moja,
samo je u njemu spasenje.

Samo on je moja hrid i spasenje,
utvrda moja: neću se pokolebati.

Samo je u Bogu mir, dušo moja,
samo je u njemu nada moja.

Samo on je moja hrid i spasenje,
utvrda moja: neću se pokolebati.

U Boga je spasenje moje i slava;

Bog mi je hridina silna, utočište.

U nj se, narode, uzdaj u svako doba;
pred njim srca izlijevajte!

Drugo čitanje 1Kor 4, 1-5

Gospodin će razotkriti nakane srdaca.

Čitanje Prve poslanice svetoga Pavla
apostola Korinćanima

Braćo! Neka nas svatko smatra
službenicima Kristovim i upraviteljima
otajstava Božjih. A od upravitelja iziskuje
se napokon da budu vjerni. Meni pak nije
nimalo do toga da me sudite vi ili bilo koji
ljudski sud; a ni ja sam sebe ne sudim.
Doista, ničega sebi nisam svjestan,
no time nisam opravdan: moj je sudac
Gospodin. Zato ne sudite ništa prije
vremena dok ne dođe Gospodin koji će
iznijeti na vidjelo što je sakriveno u tami
i razotkriti nakane srdaca. I tada će svatko
primiti pohvalu od Boga.
Riječ Gospodnja.

Pjesma prije evanđelja Heb 4, 12

Živa je riječ Božja i djelotvorna;
prosuduje nakane i misli srca.

Evangelje Mt 6, 24-34

Ne budite zabrinuti za sutra.

Čitanje svetog Evanđelja po Mateju

U ono vrijeme reče Isus svojim učenicima:
»Nitko ne može služiti dvojici gospodara.
Ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti;
ili će uz jednoga prijanjati, a drugoga prezi-
rati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu.
Zato vam kažem: Ne budite zabrinuti
za život svoj: što ćete jesti, što ćete piti;

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	76.2	Gospodin mi je zaštita
Otpj. ps.:		Samo je u Bogu mir (ŽV 02-2011)
Prinosna:	237	Mir svoj, o Bože
ili:	229	Od Božje snage
Pričesna:	273-274	Ja sam s vama
Završna:	183	Ti, Kriste, Kralj si vjekova

Ne budite dakle zabrinuti za sutra.
Zna Otac vaš nebeski što vam je potrebno.

Walter Habdank

Pričesna pjesma

Pjevat ću Gospodinu
koji mi učini dobro,
pjevat ću imenu
Gospodina Svevišnjeg.
Ps 13, 6

Popričesna molitva

Gospodine, nahranio
si nas darom spasenja.
Još te molimo: ovim
otajstvom vremenite
okrepe privedi nas
zajedništvu života
s tobom. Po Kristu.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, Bog Otac je izvor života i svjetlo našega životnoga hoda. U odanoj vjeri, obnovimo svoje predanje njemu i molimo zajedno:
Čuvaj nas u vjernosti, Gospodine.

1. Za tvoju svetu Crkvu: vodi je svojim Duhom da uvijek bude zauzeta u izgradnji tvoga Kraljevstva, svjedočeći tvoju blizinu prema svim potrebitima i nemoćnima, molimo te.
2. Za papu Franju, (nad)biskupa našega **I.** i sve pastire Crkve: obdari ih puninom svoje mudrosti da snagom proročke riječi i primjerom života budu predvodnici tvoga naroda na putu spasenja, molimo te.
3. Za radost života i mir u našoj domovini: potakni sve nositelje javnih služba da se pravedno i nesebično zalažu za dobro svih ljudi, kako bi svi mogli razvijati svoje darove i sposobnosti, molimo te.
4. Za nas koji po okupljenosti oko Krista tvorimo zajednicu tvojih vjernika: pomози nam otkriti bogatstvo dara vjere kako bismo, unatoč svim izazovima svijeta, ostali trajno vjerni putu evanđelja, molimo te.
5. Za braću i sestre koji su preminuli: primi ih u radost svoga vječnoga Kraljevstva, molimo te.

Bože, gospodar života, tvojoj dobroti izručujemo svoje molitve i povjeravamo ti svoje životne brige i teškoće. Ti nas pouči da znamo što je naša istinska životna briga te uvijek budemo tvoji odani sinovi i kćeri. Po Kristu.

ni za tijelo svoje: u što ćete se obući. Zar život nije vredniji od jela i tijelo od odijela? Pogledajte ptice nebeske! Ne siju, ne žanju niti sabiru u žitnice, pa ipak ih hrani vaš nebeski Otac. Zar niste vi vredniji od njih? A tko od vas zabrinutošću može svome stasu dodati jedan lakat? I za odijelo što ste zabrinuti? Promotrite poljske ljiljane kako rastu! Ne muče se niti predu. A kažem vam: ni Salomon se u svojoj slavi ne zaodjenu kao jedan od njih. Pa ako travu poljsku, koja danas jest a sutra se u peć baca, Bog tako odijeva, neće li još više vas, malovjerni? Nemojte dakle zabrinuto govoriti: 'Što ćemo jesti?' ili: 'Što ćemo piti?' ili: 'U što ćemo se obući?' Ta sve to pogani ištu. Zna Otac vaš nebeski da vam je sve to potrebno. Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati. Ne budite dakle zabrinuti za sutra. Sutra će se samo brinuti za se. Dosta je svakom danu zla njegova.«
Riječ Gospodnja.

Uvijek je malo vremena za Boga

Današnje evanđelje poziva nas na razmatranje o dvjema brigama. Prva briga jest briga za ovaj svijet i za vidljivo. Druga je briga za Boga i za nevidljivo. Pogledajmo o kakvim se brigama radi.

Briga za goli život i uspjeh

Prvu brigu za svijet i za vidljivo Krist promatra pod dvostrukim vidom, hrane/pića i odjeće: »Ne budite zabrinuti za život svoj: što ćete jesti, što ćete piti; ni za tijelo svoje: u što ćete se obući.« Dakle, briga za svijet i za vidljivo uvijek je briga za hranu ili piće. Tu bismo brigu mogli nazvati brigom za goli život, kako i sam Krist naznačuje: »zabrinuti za život svoj«. Čovjek mora jesti i piti želi li živjeti i preživjeti. Svaki dan mora se boriti da on i oni s kojima živi imaju što jesti i piti. Bog također podržava tu brigu. Bog je život i tvorac života i zato se protivi svakoj nebrizi koja bi ugrožavala život, a to bi bila nebriga za jelo i piće. No, briga za goli život može u toj mjeri zavladatai čovjekom da on počne zaboravljati i prezirati dobrotu, pravednost i istinu. Tako se može dogoditi da čovjeka prestane brinuti dobrota, briga hoće li drugi imati što za jelo i piće. Postane takav da ga nije briga za pravednost, je li pravedno zadobio hranu i piće ili nije. Nije ga briga ni

za istinu. Istina je za njega samo ono što koristi njegovoj brizi za goli život, njegovu trbuhu.

Briga za svijet i za vidljivo podrazumijeva također brigu za odjeću. Tu bismo, pak, brigu mogli nazvati brigom za uspjeh. U toj brizi više nisu u igri život i preživljavanje, nego »tijelo«, u skladu s Kristovim riječima: »ni za svoje *tijelo*«. Čovjek se brine za svoje tijelo i za njegovu odjeću. Odjeća ovdje simbolizira sve izvanjsko što čovjek posjeduje, a po čemu želi biti uspješan u ovome svijetu. I ovdje treba reći da Bog nema ništa protiv »odjeće«, protiv uspjeha, ukoliko je čovjek pozvan po Božjemu planu biti uspješan i razvijati svoje sposobnosti. Ali u čovjeku postoji težnja da brigu za uspjeh stavi na prvo mjesto. Čovjek koji želi biti samo uspješan stavlja sebe isključivo u središte postojanja. Za drugoga ga uopće nije briga, ili ga je briga samo ukoliko će mu pomoći da bude uspješan. Nije ga briga ni za dobrotu, pravednost i istinu. I dakako, on sve ljude smatra ljudima samo po mjeri uspjeha. Tko nije uspješan, zavrjeđuje njegov prijezir ili ravnodušnost.

Poganski eon

Gdje čovjek zaboravlja i prezire dobrotu, pravednost i istinu, gdje prevladava briga za goli život i gdje briga za uspjeh ima prednost pred brigom za dobrotu, pravednost i istinu, tamo čovjek prestaje biti čovjekom, tamo prestaje postojati »humanum«, tamo je čovjek usmrćen kao čovjek. Čovjek tada poznaje samo ovaj svijet, vidljivo, vlastiti trbuh i vlastiti uspjeh. A ovaj poganski eon upravo to želi. (»Sve to pogani ištu.«) Neprestano nam sugerira kako naš 'život' nije vrijedan ako ne možemo zadovoljiti određene potrebe, kako naše 'tijelo' nije vrijedno ako nije uspješno. Mediji i proroci ovoga poganskog eona nameću nam svoje brige. Nakana im je učiniti nas zabrinutima na svoj način kako bi nas zarobili. I još nešto. Krist veli: »Ne budite zabrinuti za sutra. Sutra će se samo brinuti za se.« Dakle, poganski nas eon pritišće svojim poimanjem vremena. Trubi nam u uši da se nismo

dovoljno posvetili brigama ovoga svijeta, brigom za sutra. Zato poganin (to smo također i mi kršćani) nikad nema vremena, stalno je pod pritiskom onoga »sutra«, rokova, obveza, frustriran da se nije dovoljno brinuo za trbuh i za uspjeh! A s obzirom na brigu za Boga, paganski eon suflira nam da za to uvijek ima puno vremena: »Ma već ćeš jednom moliti, ići na misu, ima vremena za obraćenje, ima vremena za ljubav, djecu, prijateljstvo.« Tako se događa da mi cijelo svoje vrijeme posvećujemo brigama ovoga svijeta. Poganско je vrijeme na neki način progutalo, usisalo i uništilo vrijeme za Boga, a time za ljudsko.

Kristova briga za Boga i za čovjeka

Isus Krist nas želi osloboditi od takve brige za ovaj svijet i za vidljivo, istrgnuti nas iz okruženja zavodljivih zabrinutosti ovoga poganskog eona. Krist u nas hoće utisnuti »božansku rastresenost« (Kierkegaard) spram poganskoga poimanja vremena, zahvatiti nas jednom drugom brigom, zapravo svojom brigom, jer zbog nje je i došao na ovaj svijet. To je briga za Boga i njegovo kraljevstvo: »Tražite stoga najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu.« Da, Kristova je prvotna briga bila briga za Boga. S obzirom na poimanje vremena, on nas želi pritisnuti svojim vremenom. Naviješta nam: Ljudi, uvijek je malo vremena za Boga! Njemu što više posvećujete svoje vrijeme! U svojoj brizi za Boga Krist

je bio najveći Bogobrižnik u ovome svijetu, a upravo tako istodobno i najveći čovjekobrižnik u ovome svijetu, jer tko se brine za Boga, brine se za čovjeka. Čovjek ostaje čovjekom jedino ako se brine za Boga, za dobrotu, pravednost i istinu. Gdje bi nestala briga za Boga, nestala bi i briga za dobrotu, pravednost i istinu, a time bi nestao i sam čovjek. Ovom bi zemljom hodalo neko biće nalik čovjeku, ali ne ljudski čovjek. Bio bi to čovjek koji bi znao jedino za ovaj svijet i za vidljivo, čovjek trbuha i čovjek uspjeha, čovjek poganskoga vremena.

Zato nam Krist za uzore svoje brige za Boga stavlja pomalo neobična bića: ptice nebeske i ljljane poljske. Ptice i ljljani ništa ne rade, ni za svoj goli život, ni za svoj uspjeh, a opet su i živi i uspješni, lijepi. Nije im puno dano, ali su zato puni Boga, potpuno ovisni o Bogu. A nama, »malovjernima«, dano je puno više nego pticama i ljljanima, imamo više i za jesti i za piti, daleko smo uspješniji od njih, a opet smo tako malo ovisni o Bogu. Puno nam je dano, a prazni smo Bogom, neovisni o Bogu. Dragi čitatelju, uči od ptica i ljljana, uči od njihova Tvorca, od Isusa Krista. Neka te on poduči svojem bogobrižništvu i čovjekobrižništvu. Ponavljaj u srcu: uvijek je malo vremena za Boga i za čovjeka, želim se što više brinuti i za jednoga i za drugoga... I ne boj se za ostalo: »Ostalo će ti se već nadodati.«

Ivica Raguž

Zrnje

Ne možete služiti Bogu i bogatstvu. U trajnome smo iskušenju ujediniti i jedno i drugo. No, Isus ne govori bogatašima. On – na Gori – govori istim onima koje naziva siromasima, ožalošćenima, gladnima. Svi su pred iskušenjem dati se u službu nekome obliku zemaljskoga 'bogatstva'. Stoga opominje: »Ne budite zabrinuti!« Upravo briga koja nas izjeda pokazuje naš odnos prema životu. Zato se valja pitati: »Za što smo u životu zabrinuti?«

Odjeci Riječi

uz Prvo čitanje:

Snaga Božje ljubavi

Iz 49, 14-15

Povratak iz egzila bio je sve drugo samo ne radosna i čudesna procesija kroz pustinju koja se pretvorila u vrt napetosti zbog obeshrabrenosti, siromaštva, neobrađene zemlje, želje za osvetom... Nasuprot takvoj situaciji navještaju Drugoga Izaije donosi utjehu. Tom utjehom Jahve je utješio svoj narod, Sion (usp. 49, 13; 51, 3; 52, 9). Sionova tužaljka i Jahvin odgovor dobro se uklapaju u prethodno obećanje spasenja. Možemo li se stvarno pouzdati u Jahvinu riječ? Tripot se javlja glagol zaboraviti (*škh*) u metafori nabijenoj emocijama, u kojoj se Jahvin odnos prema Sionu uspoređuje s uskom vezom koja povezuje majku s njezinim bespomoćnim »djetetom«, odnosno »dojenčecom« i »rođenim sinom«. Iako bi se moglo dogoditi da koja majka i zaboravi svoje čedo, Jahvi se ne može dogoditi da zaboravi Sion. Nasuprot Jahvinoj vjernosti i ljubavi za svoj narod, svaka je ljudska vjernost i ljubav samo blijedi odraz.

Mario Cifrak

Pepelnica

Ulazna pjesma

Ti, Gospodine, ljubiš sva bića,
i ne mržiš ni jedno koje si
stvorio. Blago kažnjavaš
prestupnike, koriš ih i opomi-
nješ za grijehove njihove, da se
ostave zloće, jer ti si Bog naš.

Mudr 11, 24-25.27

Zborna molitva

Gospodine, započinjemo
korizmu posta, molitve
i bratske ljubavi. Udijeli nam
jakost protiv navala duha zloće
i ustrajnost u dobrim djelima.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine, na početku
korizme prinosimo ti ovu
žrtvu. Molimo te da nam
djela pokore i ljubavi ukrote
zle požude te čisti od grijeha
proslavimo muku tvoga Sina.
Po Kristu.

Prvo čitanje Jl 2, 12-18

Razderite srca, a ne halje svoje!

Čitanje Knjige proroka Joela

»Sada, govori Gospodin, vratite se k meni
svim srcem svojim postec, plačuć i kukajuć.«
Razderite srca, a ne halje svoje! Vratite se
Gospodinu, Bogu svome, jer on je nježnost
sama i milosrđe, spor na ljutnju, a bogat
dobrotom, on se nad zlom ražali. Tko zna neće
li se opet ražaliti, neće li blagoslov ostaviti za
sobom! Prinose i ljevanice Gospodinu, Bogu
našemu! Trubite u trublju na Sionu! Sveti
post naredite, oglasite zbor svečani, narod
saberite, posvetite zbor. Saberite starce,
sakupite djecu, čak i nejač na prsima. Neka
ženik iziđe iz svadbene sobe, a nevjesta iz
odaje. Između trijema i žrtvenika neka tuže
svećenici, sluge Gospodnje. Neka mole:
»Smiluj se, Gospodine, svojem narodu! Ne
prepusti baštine svoje sramoti, poruzi naroda.
Zašto da se kaže među narodima: Gdje im je
Bog?« Tad Gospodin, ljubomoran na zemlju
svoju, smilova se svom narodu.
Riječ Gospodnja.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	427	Ti, Gospodine
Otpj. ps.:	429	Smiluj mi se, Bože
Kod pepeljenja:	426.4	Izmijenimo se
ili:	425	Između trijema i žrtvenika
ili:	456	Prosti, moj Bože
Prinosna:	440	Posveti post naš korizmen
ili:	442	Bog oprosnik nam darova
Pričesna:	438	Čuj, Stvoritelju milostiv
Završna:	464	Milosti je čas

Otpjevni psalam Ps 51, 3-6a.12-14 i 17

Pripjev: Smiluj se, Gospodine
jer sagriješismo!

Smiluj mi se, Bože, po milosrđu svome,
po velikom smilovanju izbriši moje bezakonje!
Operi me svega od moje krivice,
od grijeha me mogeg očisti!

Bezakonje svoje priznajem,
grijev je moj svagda preda mnom.
Tebi, samom tebi ja sam zgriješio
i učinio što je zlo pred tobom!

Čisto srce stvori mi, Bože,
i duh postojan obnovi u meni!
Ne odbaci me od lica svojega
i svoga svetog duha ne uzmi od mene!

Vrati mi radost svoga spasenja
i učvrsti me duhom spremnim!
Otvori, Gospodine, usne moje,
i usta će moja navješćivati hvalu tvoju.

Drugo čitanje 2Kor 5, 20-6,2

Pomirite se s Bogom... Evo, sad je vrijeme spasa!

Čitanje Druge poslanice
svetoga Pavla apostola Korinćanima
Braćo! Kristovi smo poslanici; Bog vas
po nama nagovara. Umjesto Krista zaklinjemo:
dajte, pomirite se s Bogom! Njega koji
ne okusi grijeha Bog za nas grijehom učini
da mi budemo pravednost Božja u njemu.
Kao suradnici opominjemo vas da ne primite
uzalud milosti Božje. Jer on veli: »U vrijeme
milosti usliših te i u dan spasa pomogoh ti.«
Evo sad je vrijeme milosno,
evo sad je vrijeme spasa!
Riječ Gospodnja.

Kada moliš, uđi u svoju sobu, zatvori vrata
i pomoli se svomu Ocu koji je u skrovitosti.

Pričesna pjesma

Onaj što o Zakonu
Gospodnjem misli
dan i noć u svoje
vrijeme plod donosi.

Ps 1, 2-3

Popričesna molitva

Gospodine,
primljena otajstva
nek nam pomognu
u korizmenom zalaganju
da naši postovi budu
tebi mili a nama ljekoviti.
Po Kristu.

Pjesma prije Evandelja Mt 4, 17

Obratite se, govori Gospodin;
približilo se kraljevstvo Božje.

Evandelje Mt 6, 1-6.16-18

Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti.

Čitanje svetog Evandelja po Mateju

U ono vrijeme: Reče Isus svojim učenicima:

»Pazite da svoje pravednosti ne činite pred ljudima da vas oni vide. Inače nema vam plaće u vašeg Oca koji je na nebesima. Kada dakle dijeliš milostinju, ne trubi pred sobom, kako to po sinagogama i ulicama čine licemjeri da bi ih ljudi hvalili. Zaista, kažem vam, primili su svoju plaću. Ti naprotiv, kada daješ milostinju – neka ti ne zna ljevica što čini desnica, da tvoja milostinja bude u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti.

Tako i kad molite, ne budite kao licemjeri. Vole moliti stojeći u sinagogama i na raskršćima ulica da se pokažu ljudima. Zaista, kažem vam, primili su svoju plaću. Ti naprotiv, kad moliš, uđi u svoju sobu, zatvori vrata i pomoli se svomu Ocu koji je u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti.

I kad postite, ne budite smrknuti kao licemjeri. Izobličuju lica da pokažu ljudima kako poste. Zaista, kažem vam, primili su svoju plaću. Ti naprotiv, kad postiš, pomaži glavu i umij lice da ne zapaze ljudi kako postiš, nego Otac tvoj, koji je u skrovitosti. I Otac tvoj, koji vidi u skrovitosti, uzvratit će ti.«
Riječ Gospodnja.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, povjeravajući milosrdnome Ocu nemoć svoje vjere i svojih životnih nastojanja, uputimo mu svoje molitve, zajedno govoreći:

Prati nas, Gospodine, na putu vjere.

1. Pogledaj, Gospodine, svoju Crkvu koja je na putu obraćenja: nadahni je za istinski život evandelja i za djelotvornu ljubav prema svakome čovjeku, molimo te.
2. Svoje vjernike pozivaš na obraćenje Evandelju: razbudi u srcima svojih vjernika poslušnost tvojoj riječi i odlučnost za nasljedovanje tvoga Sina, molimo te.
3. Budi svjetlo vjere ovoj zajednici vjernika: nek ovi dani korizme budu vrijeme našega očišćenja i rasta u ljubavi prema tebi, molimo te.
4. Otvori nam oči vjere da te umijemo prepoznati u siromasima i osamljenima te im po djelima ljubavi svjedočimo tvoju blizinu, molimo te.
5. Očisti naše korizmene odluke od svega što nije život vjere i daj da nas naša pokornička djela dovedu bliže tebi, molimo te.

Usliši, milosrdni Bože, naše molitve i pomози nam da molitva prati i preobražava naše misli, riječi i djela. Po Kristu Gospodinu našem.

Iskreno odgovoriti na Očevu ljubav

Danas započinjemo četrdesetodnevno vrijeme korizme. Razdoblje je to koje podsjeća na četrdeset dana i noći koliko je trajao potop tijekom kojega se zemlja čistila od svojih grijeha. Četrdeset je godina trajao izlazak izabranoga naroda iz Egipta i lutanje pustinjom kako bi se oslobodili ropstva i robovskog mentaliteta te osposobili za život u slobodi. Na koncu Isusov post u pustinji trajao je četrdeset dana tijekom kojih se pripremao za svoje javno djelovanje. I mi se kroz ovih četrdeset dana želimo očistiti, osloboditi ropstva grijeha, osposobiti za život u slobodi djece Božje te je javno svjedočiti vjeru u Isusa Krista.

Povratak Ljubavi

Današnjom liturgijom dominiraju Gospodnji pozivi upućeni čovječanstvu. Po proroku gotovo očajnički moli: »Vratite se k meni.« Apostol Pavao iz dna duše vapi: »Umjesto Krista zaklinjemo: Dajte, pomirite se s Bogom!« Crkva se ovim pozivima pridružuje poručujući u obredu pepeljenja: »Sjeti se čovječe... Obratite se!« Smisao ovih poziva je spoznati da smo se udaljili od Gospodina. Skrenuli smo s njegova puta i potreban nam je povratak. No, oni nam ujedno otkrivaju da je Bog vezan za nas pa želi i moli da mu se vratimo. Pokušava nam olakša-

ti povratak i uvjeriti nas u svoje dobre namjere obećanjem da je »nježnost sama i milosrđe« te da je sad »vrijeme milosno« i »vrijeme spasa«. Put povratka naznačuje nam Isus Krist u evanđelju, podsjećajući na sredstva kojima se on ostvaruje: milostinja, molitva i post. No, prije svega otkriva nam pravi razlog povratka, a to je Božje očinstvo. Otac nam ova sredstva nudi iz ljubavi. Njima nas želi osloboditi od svih idola koji nas zaokupljaju. H. Urs von Balthazar promišljajući o idolima zaključuje da oni započinju tamo gdje Bog nije dostatan. Gdje Bog ne vlada, njegovo mjesto zauzima netko drugi, preko mnoštva želja koje nas udaljuju od njega i zarobljuju pa više nismo slobodni za njegovu ljubav. A Isus upravo o njoj govori spominjući Oca »koji vidi u tajnosti«.

Vidjeti u tajnosti može samo onaj tko ljubi, tko osjeća otkucaje srca ljubljene osobe, tko zna njezine potrebe prije nego što ih ona izgovori te se trudi odgovoriti na njih prije nego ga i zamoli. Tako je smisao korizme iznova otkriti Božju ljubav i vratiti joj se. Premda ćemo u ovome vremenu vjerojatno i vanjskim znakovima nastojati pokazati taj povratak, on nije fizička kategorija, kao što nije ni odlazak. Osobe mogu biti u isto vrijeme na istome mjestu a ne biti zajedno, biti skupa a potpuni stranci. Bliskim ili dalekim čini ono što je u srcu. Zato prorok poziva: »Vratite se k meni *svim srcem svojim*«, a Isus inzistira na »tajnosti«, odnosno na nutarnjem raspoloženju.

Oslobođenje od prijetvnosti

Isus ne dovodi u pitanje molitvu, post i milostinju kao vanjske znakove ljubavi prema Bogu, ali upozorava na *opasnost prijetvnosti* kojom im možemo pristupati. Ona se očituje u želji da se prikazemo onakvima kakvi stvarno nismo. Evanđelje takvo ponašanje naziva *hipokrizijom*. Takva osoba ima *dva lica* pa je dvolična ili nam *licemjerno* pokazuje mjeru svoga lica onako kako želi. Budući da su religijske prakse vanjski izraz nutarnjega odnosa čovjeka s Bo-

Pazite da svoje pravednosti ne činite pred ljudima da vas oni vide.

gom, ljudi taj odnos vrlo često žele drugima prikazati drukčijim nego što on stvarno jest. Otuda mogućnost prijetvornosti u pobožnosti. Boga se ne može zavarati, ali ljude može.

U Isusovo vrijeme *pobožnost* je bila jedna od društvenih vrлина. Ljudi su željeli da ih drugi percipiraju kao pobožne pa su to pokazivali javnim postom, molitvama i davanjem milostinje. Za razliku od Isusova vremena, kada je moliti u zajednici ili pred zajednicom značilo poštovanje i ugled, danas je uglavnom obrnuto. Sram nas je moliti u javnosti. Prekrižiti se u restoranu prije objeda ili na ulici na zvuk zvona izaziva podozrive poglede koje izbjegavamo. Prijetvornost u molitvi ogleda se i u njezinu privatiziranju. Mnogi tvrde da mole, ali ne u zajednici jer im ona, kažu, smeta u miru komunicirati s Bogom. Postoje i oni koji redovito dolaze na misu, ali riječi molitava izgovaraju prije svih, glasnije od svih ili nakon svih drugih, svakako samostalno kako ih drugi ne bi u molitvi ometali. Tako se ide izravno protiv molitve koju nas je Gospodin naučio. U njoj uz Očovo ime nije pridjev »moj« nego »naš«, čime nas je više nego ičim drugim pozvao na molitveno zajedništvo.

Licemjerje je i ako nikada ne izdvajamo vrijeme za molitvu, svodeći je na bezličnu duhovnost koju, navodno, možemo uvijek i svugdje prakticirati. Tako zaboravljamo da u molitvi ne

molimo neko neosobno biće, nego Boga, a za susret s osobom potrebno je i mjesto i vrijeme.

Post je također izložen prijetvornosti. Uglavnom se sramimo priznati da postimo ili dovodimo u pitanje smisao dragovoljne žrtve, dok se odricanjem od hrane i raznim drugim oblicima samodiscipline javno hvalimo ako su ona na korist tjelesnog zdravlja ili još češće ljepote. Svjedoči to popularnost raznih dijeta ili raznih postupaka uljepšavanja koji nisu daleko od negdašnje torture.

Na koncu ni *milostinja* nije izuzeta od prijetvornosti. Svoju humanost nerijetko želimo svima obznaniti, a razni karitativni pothvati mogu uspjeti samo ako su medijski snažno popraćeni i ako su u njih uključene javnosti dobro poznate osobe. Postoji čak opasnost od uživanja u pomaganju koje postaje cilj samo sebi i radi zadovoljstva onoga tko pomaže. Bez onih kojima je pomoć potrebna takvi bi izgubili smisao postojanja. Sve je to daleko od evangeoske preporuke da »ne zna lijeva što čini desnica«.

Brojni su oblici prijetvornosti na svim ovim područjima. Isus ne osuđuje one koji čine dobro radi vanjštine, ali upozorava da su takvi »primili svoju plaću«. Oni pak koji njeguju iskren odnos s Bogom neće biti plaćeni, ali će biti nagrađeni ljubavlju Očevom.

Slavko Slišković

»Spomeni se, čovječe, da si prah.« Dvostruko je značenje tih riječi. One mogu govoriti o prolaznosti i bezvrijednosti svega zemaljskoga. No, u kršćanskoj poruci govore o konačnome povratku Bogu i njegovu stvaranju. Slika nastanka čovjeka »od praha zemaljskoga« tako nas potiče na trajno izručenje Bogu. Ondje gdje je sve bilo beživotno, prah, rađa se život. To je milosno obećanje i za nas, katkad toliko predane zemlji i njezinu prahu.

Odjeci Riječi

uz Prvo čitanje:

Kajanje i obraćenje srca

Jl 2, 12-18

Kod proroka Joela povratak Bogu ostvaruje se ponajprije nutarnjim obraćenjem pri kojemu, umjesto obrednoga razdiranja haljina koje je označavalo žaljenje i kajanje, prorok traži da se razdiru srca (Jl 2, 13). Umjesto izvanjske, potrebna je proživljena pokora iz uvjerenja. Ipak, nisu odbačeni ni izvanjski oblici kulta koji se odnose na zajedničko slavljenje pokore, pa se »sveti post« ostvaruje uz zajedničko kajanje za grijeha svega naroda predvođenoga svećenicima u jeruzalemskome hramu (2, 15-17). U molitvi, koja se pritom izgovara, prisutna je svijest da je narod Božja »baština«, što znači da mu u potpunosti pripada, ali i da se Bog za njega brine kao što bi se dobar gospodar brinuo o svome posjedu. Kao što je posjed ogledalo svoga gospodara, tako je i narod ogledalo svoga Boga. Upravo je u tome Božji interes da se zauzme za svoj narod, a to može učiniti ako mu se narod svim srcem vrati i zamoli njegovo smilovanje.

Darko Tepert

Prva korizmena nedjelja

Ulazna pjesma

Zazvat će me a ja ću ga
uslišiti, spasit ću ga
i proslaviti, nasitit ću ga
danima mnogim.

Ps 91, 15-16

Zborna molitva

Svemogući Bože, udijeli
da godišnjom proslavom korizme
napredujemo u spoznaji Isusa
Krista i u životu slijedimo
njegov primjer.
Koji s tobom.

Darovna molitva

Gospodine, prinosimo ti kruh
i vino za žrtvu što je slavimo
na početku korizme.
S tim darovima uključi
i nas u predanje svoga Sina
Isusa Krista. Koji živi.

Prvo čitanje Post 2, 7-9; 3,1-7

Čitanje Knjige Postanka

Gospodin Bog sazda čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša. I Gospodin Bog zasadi vrt na istoku u Edenu i u nj smjesti čovjeka koga je sazdao. Tada Gospodin, Bog, učini te iz zemlje nikoše svakvr-sna stabla – pogledu zamamljiva, a dobra za hranu – i stablo života nasred vrta i stablo spoznaje dobra i zla. Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je načini Gospodin Bog. Ona reče ženi: »Zar vam je doista Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu?« Žena odgovori zmiji: »Plodove sa stabala u vrtu smijemo jesti. Samo za plod stabla što je nasred vrta rekao je Bog: 'Da ga niste jeli! I ne dirajte u nj da ne umrete!'« Nato će zmija ženi: »Ne, nećete umrijeti! Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli otvorit će vam se oči i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo.« Vidje žena da je stablo dobro za jelo, za oči zamamljivo, a za mudrost poželjno: ubere ploda njegova i pojede. Dade i svome mužu, koji bijaše s njom, pa je i on jeo. Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače. Riječ Gospodnja.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	Zazvat će me (ŽV 02-2012)
ili:	447 Spasi, Kriste, svoje djelo
Otpj. ps.:	429 Smiluj mi se, Bože
Prinosna:	460 Ja se kajem
Pričesna:	449 Ne živi čovjek
Završna:	463 Sretnih li vas

Otpjevni psalam Ps 51, 3-6a.12-14.17

Pripjev: Smiluj nam se, Gospodine,
jer smo sagriješili!

Smiluj mi se, Bože, po milosrđu svome,
po velikom smilovanju izbriši moje bezakonje!
Operi me svega od moje krivice,
od grijeha me mojeg očisti!

Bezakonje svoje priznajem,
grijeih je moj svagda preda mnom.
Tebi, samom tebi ja sam zgriješio
i učinio što je zlo pred tobom.

Čisto srce stvori mi, Bože,
i duh postojan obnovi u meni!
Ne odbaci me od lica svojega
i svoga svetog duha ne uzmi od mene!

Vrati mi radost svoga spasenja
i učvrsti me duhom spremnim!
Otvori, Gospodine, usne moje,
i usta ćemoja navješćivati hvalu tvoju.

Drugo čitanje Rim 5, 12.17-19 (kraća verzija)

Čitanje Poslanice

svetoga Pavla apostola Rimljanima

Braćo: Kao što po jednom čovjeku uđe u svijet grijeh i po grijehu smrt, i time što svi sagriješiš, na sve ljude prijeđe smrt... Uistinu, ako grijehom jednoga smrt zakraljeva – po jednome, mnogo će više oni koji primaju izobilje milosti i dara pravednosti kraljevati u životu – po Jednome, Isusu Kristu. Dakle, grijeh jednoga – svim ljudima na osudu, tako i pravednost Jednoga – svim ljudima na opravdanje, na život! Doista, kao što su neposluhom jednoga čovjeka mnogi postali grešnici, tako će i posluhom Jednoga mnogi postati pravednici.
Riječ Gospodnja.

Ne živi čovjek samo o kruhu,
nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.

*Detalj apsidalne freske u bazilici sv. Abondina,
Como, Italija, 1315.-1324.*

Pričesna pjesma Popričesna molitva

Ne živi čovjek
samo o kruhu,
nego o svakoj
riječi što izlazi
iz Božjih usta.

Mt 4, 4

Gospodine, nasitio si nas kruhom
s neba. Njime se vjera hrani,
nada krijepi, ljubav jači. Nauči
nas, molimo te, gladovati za
Isusom Kristom, kruhom živim
i pravim, i živjeti od svake riječi
što izlazi iz tvojih usta. Po Kristu.

Pjesma prije evanđelja Usp. Mt 4, 4b

Ne živi čovjek samo o kruhu,
nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.

Evanđelje Mt 4, 1-11

Isus posti četrdeset dana i đavao ga iskušava.

Čitanje svetog Evanđelja po Mateju

U ono vrijeme:

Duh odvede Isusa u pustinju da ga đavao
iskuša. I propostivši četrdeset dana
i četrdeset noći, napokon ogladne. Tada mu
pristupi napasnik i reče: »Ako si Sin Božji,
reci da ovo kamenje postane kruhom.«

A on odgovori:

»Pisano je: 'Ne živi čovjek samo o kruhu,
nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta.'«

Đavao ga tada povede u Sveti grad,
postavi ga na vrh Hrama i reče mu:

»Ako si Sin Božji, baci se dolje! Ta pisano je:
'Anđelima će svojim zapovjediti za tebe
i na rukama će te nositi da se gdje nogom
ne spotakneš o kamen.'«

Isus mu kaza: »Pisano je također:

Ne iskušavaj Gospodina, Boga svojega!«

Đavao ga onda povede na goru vrlo visoku
i pokaza mu sva kraljevstva svijeta i slavu
njihovu pa mu reče: »Sve ću ti to dati ako
mi se ničice pokloniš.« Tada mu reče Isus:
»Odlazi, Soton! Ta pisano je: 'Gospodinu
Bogu svom se klanjaj i njemu jedinom služil!'«

Tada ga pusti đavao.

I gle, anđeli pristupili i služili mu.

Riječ Gospodnja.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, poniznom se molitvom utecimo
svemogućemu Bogu, moleći za snagu vjere
koja nadvladava svaku kušnju. Recimo zajedno:

Gospodine, stvori u nama novi duh.

1. Rasvijetli, Gospodine, svojim Duhom put Crkve
da u svim svojim nastojanjima uvijek traži tvoje
lice i vjerno služi ostvarenju tvoga kraljevanja
u svijetu, molimo te.
2. Prodahni, Gospodine, mudrošću evanđelja
sve pastire Crkve da po njihovom vodstvu
i svetom služanju tvoj narod uvijek raste
u spoznanju tebe i odgovornoj brizi
za sav svijet, molimo te.
3. Okrijepi našu vjeru za djela nesebične ljubavi:
daj nam istinske sućuti prema svima
koji su u potrebi kako bi naša vjera bila
ljubavlju djelotvorna, molimo te.
4. Pohodi, Gospodine, svojom milošću naše obitelji:
okrijepi ih ljepotom zajedništva i snagom
molitve da u svim životnim brigama i tjeskobama
prepoznaju tebe kao svjetlo života, molimo te.
5. Prati, Gospodine, svojim svjetlom naša nastojanja
na putu vjere: pomози nam odgovorno prihvatiti
tvoju riječ i odbaciti sve što nas razdvaja od tebe,
molimo te.

Bože, izvore dobrote i obraćenja, ne dopusti da nas
kušnje i teškoće života udalje od tebe. Daruj nam
mudrost koja uvijek razaznaje put spasenja i pomози
da trajno rastemo u predanju tebi. Po Kristu.

Između sotonskoga i božanskoga čovjekoljublja

Možda smo s dozom nevjerice slušali opis istočnoga grijeha prvoga čovjeka iz Knjige Postanka, ali i evanđeoski izvještaj svetoga Mateja o kušnjama kojima je Isus bio izložen na početku svoga javnog djelovanja. Teško da je netko od nas imao tako izravno i radikalno iskustvo sotonskoga napastovanja, da bi nam se sotona upriličio u nekoj životinji, kako najčešće zamišljamo, ili pak da bi se osobno pojavio pred nama u ikonografski prepoznatljivim konturama. Ako možda zbog toga i dvojimo postoje li takve napasti, kušnje kroz koje je prošao Isus Krist kao utjelovljeni Bog nisu izmišljotina, pa i onda kada ih ljudi ne vide jasno. One su sastavni dio ljudskoga života, od kojih nije izuzet nijedan čovjek, te je njihov izazov Isus zato i prihvatio. Doista, on ih prihvaća poradi nas. Razlog zbog kojega im se izlaže dvojak je. Ponajprije, htio nam je posvijestiti svojim iskustvom da takve kušnje doista postoje kao velika napast pred svakim čovjekom. Potom nam je htio dati snagu za pobjedu koju je sam izvojevao nad Sotonom.

Sotonsko čovjekoljublje

U tome smislu, događaj koji je opisao evanđelist Matej bremenit je božanskom porukom. O njemu se može mnogo razmišljati i iz njega izvesti mnoge pouke, poruke i zaključke. Jedna od mogućih linija razmišljanja je i ona o sučeljavanju dviju vrsta čovjekoljublja, što se jasno uočava u srazu Sotone i Krista. Jedno je čovjekoljublje ono sotonsko, lažno i izopačeno, a drugo je Kristovo, božansko i uzvišeno. Sotona se, naime, od početka ljudske povijesti predstavlja čovjekolupcem, svjesnim ljudskog stanja i položaja, ukazujući na neke neprihvatljivo teške uvjete života. Pod tom je krinkom napastovao prvoga čovjeka, uvjeravajući ga da mu Bog uskraćuje pravi život, a pod istom izlikom se približava i Isusu koji provodi dane posteći u pustinji. Potom pokazuje svo svoje navodno suosjećanje s ugroženim čovjekom, jer bi mu htio 'pomoći' da izađe iz tog teškoga i neprihvatljivoga položaja koji mu je, navodno, nametnuo Bog. Kao što je pronašao rješenje za prvi ljudski par, tako pronalazi rješenje i za Krista, nukajući ga da upotrijebi svoju božansku moć i pretvori kamenje u kruh. Kao što je sugerirao Adamu i Evi da nema ništa lošega da jedu sa stabla, tako je i Isusu sugerirao da nema ništa lošega da načini kruh od kamenja i nasiti se, jer dobro je znao da je bio gladan nakon četrdeset dana posta. Sotona tako velikodušno nudi rješenja, i to ne radi sebe, nego radi ljudske dobrobiti, kao velikodušni čovjekoljubac koji brine da ljudi imaju kruha u izobilju.

Daljnji njegov pokušaj 'čovjekoljublja' očituje se u ponudi slave, to jest časti. Prvom čovjeku, koji je živio u sjaju Božje slave, prikazao je život uvjerivši ga da živi u Božjoj sjeni. S istom namjerom se približava i Isusu, tražeći da se baci s Hrama te da se na rukama anđela spusti među ljude, čime bi stekao golemu popularnost. Ali Božji Sin – koji se odrekao svoje vječne slave i došao među ljude u skromnosti ljudskoga života kako bi ih naučio da životom slave Boga, a ne da traže za sebe slavu i časti od ljudi – vrlo dobro zna da ne treba iskušati

Peter Valentin Feuerstein: Isusovo iskušenje, detalj freske u crkvi sv. Jurja, St. Georgen, Njemačka.

vati Boga. Zato Isus odbija i ovu 'velikodušnu' ponudu, koja opet, kao da se ne tiče napasnika, nego isključivo smjera dobru onoga komu je upućena.

Nakon toga slijedi i treća ponuda, ponuda zemaljske moći, no već se vidi da napasnik gubi živce i snagu. Njegove varave ponude nisu donosile ploda, pa je naposljetku razotkrio svoje prave nakane. Ovom prilikom on nudi Isusu sva kraljevstva svijeta i slavu njihovu, tražeći da mu se zauzvrat pokloni. Ako mu je i pošlo za rukom da prvog čovjeka izvuče na prijevazu iz kraljevstva Božjega, nije mu pošlo za rukom s Kristom, novim i pravim Adamom, koji se lišio nebeskog kraljevstva kako bi, kao utjelovljeni Bog, ljudima navijestio da su baštinici silnijega kraljevstva od svih zemaljskih kraljevstva.

Sotona je tako izabrao tri vrlo osjetljiva i nezaobilazna područja ljudskoga života, nudeći privlačne, čovjekoljubive ponude. Predstavljao se skrbiteljem o kruhu – životu, časti i moći, a u biti bio je promicatelj smrti, častohleplja i nepravedne moći, rušeći čovjeka u ponor iz kojega se sam nije mogao izvući. Poslušavši sotonske ponude, čovjek je izgubio onaj istinski život, postao nemoćan za pristup u vječnu slavu. Ujedno je izgubio i kontrolu nad zemaljskom vlašću, čime je započelo veliko lutanje čovječanstva koje je iz jednoga grijeha padalo

u drugi, jer je od bezboštva do bratoubojstva i krvoprolića kratak put.

Kristovo čovjekoljublje

Isus odgovara na izazove pred kojima je čovjek nekoć pokleknuo, izgubivši pri tom život i slavu i moć koje je uživao u zajedništvu s Bogom. Kristova pobjeda u kušnjama bila je početak obnove ljudskoga roda u iskonskim vrijednostima života, slave i moći, kojih nema bez Boga. Izlažući sebe u napastima, Isus pokazuje nesebično božansko čovjekoljublje, a pobjeđujući Sotonu nudi i ostvaruje novu viziju čovječanstva, utemeljenoga na vjernosti Bogu, njegovoj volji i riječi. Plodove njegove pobjede uživamo i mi vjernici koji ga vjerno slijedimo, a u čemu nam je korizmeni hod izvrstan poticaj i milosna prigoda. Pred nama su, kao i pred prvim čovjekom, isti izazovi s kojima se suočio i Isus. No, sada više nismo u neznanju glede sotonskih napasti i njegova dvoznačnog čovjekoljublja. I dok tražimo, kao i svi ljudi, kako sebi priskrbiti kruha, dok uživamo ugled i svojevrsnu moć, odbiti nam je napasti koje nam šapuću da sve to možemo ostvariti bez Boga, bez njegove riječi i poticaja koje nam on daje. Prihvatiti nam je, naprotiv, Kristovo samozatajno čovjekoljublje, po kojem su nam vraćeni milosni život, vječna slava i božanska moć.

Ivan Bodrožić

Tri Isusove kušnje u pustinji pokazuju bit naših kušnja. Kušnja nas ne poziva da činimo zlo. Ona se pretvara, otkrivajući nam ono što nam se čini boljim i privlačnijim. Iskušava i samu vjeru, izazivajući ju da se pokaže u svojoj snazi: »Ako si Sin Božji, reci da ovo kamenje postane kruh.« Samo Bog iskreno kuša našu vjeru. Sve druge kušnje nisu poradi jačanja, nego poradi njezina ismijavanja i otkrivanja njezine slabosti.

Odjeci Riječi

uz Prvo čitanje:

Čovjek – materijalno i duhovno biće

Post 2, 7-9

U izričaju »Gospodin, Bog, sazda čovjeka« (Post 2, 7) stoji hebrejski glagol *jacar*, koji znači »oblikovati« i to u smislu oblikovanja gline. Bog je tako prikazan kao lončar koji od praha zemaljskog svojim rukama daje čovjeku lik. Riječ koja je ovdje prevedena kao »čovjek« na hebrejskom je *adam*, a u vezi je s riječju *adamah*, što znači zemlja. Čovjek je, dakle, stvoren, načinjen od zemlje, te se naziva zemljanin. No, zemlja nije jedina tvar od koje je on sazdan. Tu je i »dah života« koji od čovjeka čini »živu dušu«. Smisao ovoga teksta nije u tome da dade izvještaj o načinu kako je Bog stvorio čovjeka, nego da slikovitim rječnikom objasni da je čovjek u isto vrijeme i materijalno i duhovno biće. Kad je riječ o stablu spoznaje dobra i zla (3, 3), riječ je o sposobnosti kojom se odlučuje što je dobro a što zlo, a ona pripada samo Bogu. Posegnuti za plodom s toga stabla znači tražiti moralnu autonomiju od Boga i negirati Božje gospodstvo.

Darko Tepert

Druga korizmena nedjelja

Ulazna pjesma

Spomeni se, Gospodine,
svoje nježnosti i ljubavi
svoje do vijeka. Koji se
u tebe uzdaju postidjet se
neće. Izbavi, Bože, Izraela
iz svih tjeskoba njegovih.

Ps 25, 6.3.22

Zborna molitva

Bože, ti nam zapovijedaš
da slušamo tvoga ljubljenog
Sina. Krijepi nas svojom riječi
i čisti nam pogled duha,
da se radujemo s gledanja
tvoje slave. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Molimo te, Gospodine,
da ova žrtva izbriše
naše krivice, te nam dušu
i tijelo posveti za slavlje
vazmenih blagdana.
Po Kristu.

Prvo čitanje Post 12, 1-4a

Poziv Abrahama, oca naroda Božjega.

Čitanje Knjige Postanka

U one dane: Gospodin reče Abram:
»Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma
očinskog, u zemlju koju ću ti pokazati.

Velik ću narod od tebe učiniti,
blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati
i sam ćeš biti blagoslov. Blagoslivljat ću one
koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli,
njih ću proklinjati; sva plemena na zemlji
tobom će se blagoslivljati.«

Abram se zaputi kako mu je Gospodin rekao.
Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 33, 4-5.18-20.22

Pripjev: Neka dobrota tvoja, Gospodine,
bude nad nama,
kao što se u tebe uzdamo!

Prava je riječ Gospodnja
i vjernost su sva djela njegova.
On ljubi pravdu i pravo:
puna je zemlja dobrote Gospodnje.

Evo, oko je Gospodnje nad onima
koji ga se boje,
nad onima koji se uzdaju
u milost njegovu:
da im od smrti život spasi,
da ih hrani u danima gladi.

Naša se duša Gospodinu nada,
on je pomoć i zaštita naša.
Neka dobrota tvoja, Gospodine,
bude nad nama,
kao što se u tebe uzdamo!

Drugo čitanje 2Tim 1, 8b-10

Bog nas zove i prosvjetljuje.

Čitanje Druge poslanice
svetoga Pavla apostola Timoteju

Ljubljeni: Zlopati se zajedno sa mnom za
evanđelje, po snazi Boga koji nas je spasio
i pozvao pozivom svetim – ne po našim
djelima, nego po svojem naumu i milosti koja
nam je dana u Kristu Isusu prije vremenâ
vjekovječnih, a očitovana je sada pojavkom
Spasitelja našega Krista Isusa, koji obeskrjepi
smrt i učini da zasja život i neraspadljivost –
po evanđelju.

Riječ Gospodnja.

Pjesma prije evanđelja

Iz sjajnog oblaka začu se Očev glas:
Ovo je Sin moj ljubljani! Slušajte ga!

Evanđelje Mt 17,1-9

Čitanje svetog Evanđelja po Mateju

U ono vrijeme: Isus uze sa sobom Petra, Jakova
i Ivana, brata njegova, te ih povede na goru
visoku, u osamu, i preobrazi se pred njima.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:		Moje mi srce govori (ŽV 02-2012)
ili:	426	Spomeni se, Gospodine
Otpj. ps.:		Neka dobrota tvoja, Gospodine (ŽV 02-2005 ili ŽV 02-2008)
Prinosna:	201	O svjetlo duša, Isuse
Pričesna:	246	Ovdje je sada
Završna:	445	O Sunce spasa, Isuse
ili:	442	Bog oprosnik nam darova

I zasja mu lice kao sunce,
a haljine mu postadoše bijele kao svjetlost.

Vladimir Blažanović: Preobraženje.

I zasja mu lice kao sunce, a haljine mu postadoše bijele kao svjetlost. I gle: ukazaše im se Mojsije i Ilija te razgovarahu s njime. A Petar prihvati i reče Isusu: »Gospodine, dobro nam je ovdje biti. Ako hoćeš, načinit ću ovdje tri sjenice, tebi jednu, Mojsiju jednu i Iliji jednu.« Dok je on još govorio, gle, svijetao ih oblak zasjeni, a glas iz oblaka govoraše: »Ovo je Sin moj ljubljani! U njemu mi sva milina! Slušajte ga!« Čuvši glas, učenici padoše licem na zemlju i silno se prestrašiše. Pristupi k njima Isus, dotakne ih i reče: »Ustanite, ne bojte se!« Podigoše oči, ali ne vidješe nikoga doli Isusa sama. Dok su silazili s gore, zapovjedi im Isus: »Nikomu ne kazujte viđenje dok Sin Čovječji od mrtvih ne uskrsne.« Riječ Gospodnja.

Pričesna pjesma

Ovo je Sin moj,
Ljubljani!
U njemu mi
sva milina.

Mt 17, 5

Popričesna molitva

Gospodine, primili smo
otajstva proslave tvoga
Sina. Primi našu hvalu
što nam već na zemlji daješ
dijela s nebesnicima.
Po Kristu.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, Bog nam je u Kristu objavio
svoju slavu i darovao nam put spasenja.
Zagledani u Krista, molimo zajedno Oca nebeskog:

Prosvijetli nas, Gospodine, svojom mudrošću.

1. Vodi svoju Crkvu, Gospodine,
da trajno prijanja uz tvoga Sina
te po vjernosti evanđelju donosi
svim ljudima svjetlo spasenja, molimo te.
2. Papu našega Franju, (nad)biskupa I.
i sve pastire Crkve prodahni svojim Duhom
da ustrajno naviještaju tvoju riječ
i grade evanđeosko zajedništvo
koje preobražava svijet, molimo te.
3. Svima koji su shrvani bolešću, samoćom
ili neimaštinom daruj radost života,
a kršćane nadahni na velikodušnu ljubav
prema njima i prema svim potrebitima,
molimo te.
4. Ukloni iz našega života
sve što zasjenjuje lice istinskih vjernika
i pomози da se svakodnevno suobličujemo
Kristu Gospodinu, molimo te.
5. Preminuloj našoj braći i sestrama
podari radost života u vječnosti, molimo te.

Svemogući vječni Bože, po ovoj nam svetoj službi
daješ predokus vječnoga života. Prožmi naše misli,
riječi i djela svojim Duhom da, obasjani tvojim
svjetlom, preobražavamo lice ovoga svijeta
i tako gradimo tvoje Kraljevstvo. Po Kristu.

Preobraženje

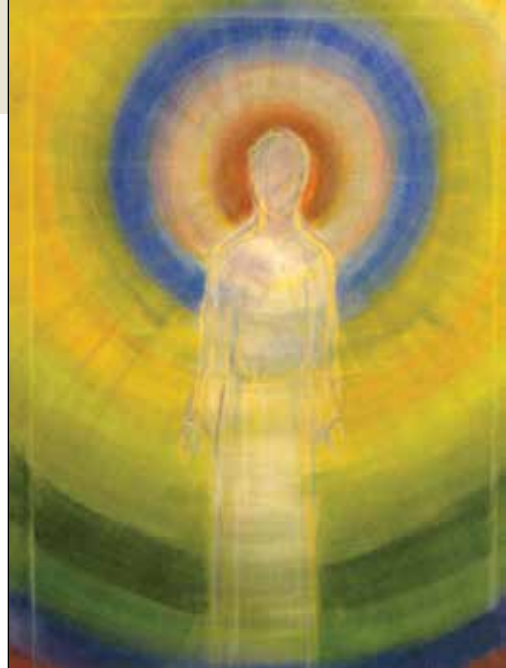
Usami, na visokoj gori, događa se Isusovo preobraženje. Visoka gora je mjesto na kojemu je Isus bio napastovan. Napasnik mu je nudio sva kraljevstva svijeta i njihovu slavu u zamjenu za poklonstvo njemu, napasniku, vladaru svijeta. To je bila zadnja napast koju je Isus odbio riječima da se valja klanjati samo Bogu svome. Preobraženje sada pokazuje da na Isusu počiva slava Božja i da mu je u ruci vlast nad svijetom upravo zato što nije pristao na napast da vlast dobije izbjegavajući muku, naoko jednostavnijim putem, poklonom Sotoni.

S Isusom su samo trojica učenika: Petar, Jakov i Ivan. To su ista trojica koja će ga kasnije pratiti u Getsemanski vrt. Njihova nazočnost u trenutku preobraženja jest prozor u svijet nakon uskrsa, prozor koji će im pomoći da mogu pratiti put patnje i muke koji će kroz smrt voditi u uskrsli život. Preobraženje je za njih Božja potvrda Isusa. On je ljubljani Sin Božji i poslušnost njemu, poslušnost je Bogu.

Preobraženo lice

Isus mijenja izgled. Lice mu sja, a haljine se bičele. Pretvara se u sunce i oblaci u svjetlost. Biće od krvi i mesa odjednom se očituje kao biće od sunca i svjetla. U njegovu se društvu pokazuju Mojsije i Ilija. Mojsije u ime Zakona, a Ilija u ime prorokâ. Mojsije i Ilija dvije su starozavjetne iznimke. Premda čovjek ne može vidjeti Boga i ostati na životu, Mojsije i Ilija su mogli upravo to. Vidjeli su Boga i ostali na životu. To ih čini uvjerljivim sugovornicima s Isusom u trenutku preobraženja. Mojsije i Ilija svjedoče o Isusovoj mesijanskoj ulozi. Potvrđuju Petrovo priznanje Isusova mesijanstva, ali i njegov put kroz poniženje, muku i smrt, što je Petar pokušao odstraniti i što nije mogao povezati s Isusovom mesijanskom ulogom.

Petar predlaže podizanje triju sjenica. To je način kojim nastoji izreći svoju žudnju da ono što u tome trenutku opaža zadrži nepromijenjenim i trajnim. Matej, za razliku od Marka,

ne bilježi nikakav odgovor Petru niti komentira njegov prijedlog. Opisuje daljnji događaj.

Pojavljuje se oblak i iz oblaka odjekuje glas. Oblak i glas su Božja prisutnost. Boga se ne vidi, ali oblak je znak njegove prisutnosti. Bog, premda ga se ne vidi, govori. Oblak oduzima pogledu tri lika koja su trojica apostola do tada vidjeli. Isus, Mojsije i Ilija zasjenjeni su oblakom. Umjesto onoga što su do tada vidjeli, sada čuju glas. Glas iz oblaka dominira scenom. Glas govori o Isusu. On je ljubljani sin. Otac u njemu pronalazi svu milinu. I glas završava pozivom na poslušnost Isusu. To se prvenstveno odnosi na prihvaćanje Isusova puta. On ide kroz patnju, muku i smrt u uskrsnuće. Prihvatiti da je Isusov put takav, za učenike znači ujedno prihvatiti i svoj vlastiti križ, slijedeći Isusa na njegovu putu.

Reakcija učenika na glas je strah. Ponavlja se strah koji su Izraelci osjetili u pustinji nakon izlaska iz Egipta kada je Jahve grmljavinom i sijevanjem na Sinaju davao svoje zapovijedi Mojsiju (*Izl* 20, 18-21), dok je narod stajao sa strane, promatrao i tresao se od straha, da bi nakon toga zamolili Mojsija da im govori on, a ne Jahve, uz obećanje da će slušati Mojsija. U sceni preobraženja učenici čuju glas, u strahu su, a glas im govori da slušaju Isusa. Učenici se od glasa i straha štite padanjem licem na zemlju. Ne usude se gledati u oblak. Preobraženo Isusovo lice mogli su gledati i to im je bi-

lo toliko privlačno da je Petar poželio da prizor ne prestane. Trenutak kasnije, kada se pojavio oblak, oduzeo im pogled na tri lika od svjetla i kada se začuo glas, oni su prestrašeni i više se ne usuđuju pogledati prema oblaku. Iz oduševljenja i zanesenosti odjednom su upali u strah. Preobraženje ima dvije strane: fascinantnu i užasnu, privlačnu i prijeteću. U njima se zrcali Isusov put: proslavljeno lice i lice izmučeno udarcima i poniženjem.

Učenici ne opažaju kada se scena mijenja. U poznati svijet vraća ih Isusov dodir. Dodir je snažno osjetilo realnosti. Možda najvažnije za osjećaj konkretne zbilje. Istodobno je iznimno važno osjetilo ljudske blizine. Dodirujući ih, Isus im govori da ustanu i da se ne boje. Isusov glas otklanja im strah. Glas nevidljivoga Boga, koji čovjeka ispunja strahom i čini nesposobnim za život, pretvara se u Isusov glas blizine i uklanjanja straha. Kada podignu glave, više ne vide Mojsija i Iliju. Sada im pogled daje potvrdu da su ponovo u poznatome svijetu. Za trenutak su se našli izvan njega, imali viđenje i opet se vratili natrag. Isus im na povratku zapovijeda da o viđenom ne govore do njegova uskrsnuća od mrtvih. Tako on izravno povezuje svoje uskrsnuće s viđenjem na visokoj gori. Pokazao im je svijet koji nije vidljiv, ali je stvaran i nalazi se na kraju puta koji valja dosljedno ishodati prihvaćanjem svoga križa.

Matejev tekst sugerira kako duboka religiozna iskustva *fascinosum* i *tremendum* ne pripadaju ni velikom broju ljudi niti se događaju često. Ona su rijetka, izdvojena i darovana su rijetkima. Oni, pak, o njima trebaju govoriti jedino iz perspektive uskrsnuća. Time Crkva dobiva i važno mjerilo iznimnih religioznih događaja i iskustava.

Isusova preobraženja za život Crkve

Crkva, uz ovo preobraženje na visokoj gori, pamti i druga Isusova preobraženja. Najprije njegovo utjelovljenje. Potom uskrsnuće. Zatim njegovu prisutnost u euharistiji, u kruhu i vinu. Utjelovljenje je preobraženje dalekog i nevidljivog Boga u najveću moguću blizinu ljudima i u vidljivo lice nevidljivoga Boga. Uskrsnuće je preobraženje smrti, zadnjeg i najvećeg neprijatelja Boga i života. Euharistija je preobraženje ljudske hrane i pića u božansku hranu i piće za život vječni, povezivanje nepovezanih ljudi u jedno mistično tijelo Isusovo.

Kada se vjernici nedjeljom okupe oko Isusova stola i riječi, kušaju njegovo preobraženje premda se nisu uspjeli na visoku goru. Odlaze svojim kućama i vraćaju se u svijet svjesni važnosti dosljednog, svakodnevnog nošenja svoga križa na putu prema preobraženom životu.

Ante Vučković

...haljine mu postadoše bijele kao svjetlost. Haljine su ovdje znak anđela i u nebu proslavljenih. Tako se u Knjizi Otkrivenja govori o spašenima zaodjevenima u bijele haljine, oprane »u krvi Jaganjca«. Pridružiti se Kristu i njegovu daru spasenja znači ponovno zadobiti izvorno dostojanstvo sličnosti s Bogom, 'haljinu' koju smo nekoć grijehom izgubili. Po življenju krštenja 'haljina' našega života zadobiva sjaj božanskoga svjetla.

Odjeci Riječi

uz Prvo čitanje:

Vjera se živi u posluhu

Post 12, 1-4a

U Abrahamovu pozivu (Post 12, 1-4a) nasuprot poznatomu i domaćemu stoji nepoznato, daleko i nesigurno. Ipak, taj je poziv popraćen i naročitim obećanjem o potomstvu i blagoslovu, te će i sâm Abram, kako se ovaj lik još ovdje zove, postati blagoslovom. Naime, sudbina ljudi bitno će se određivati s obzirom na njihov odnos prema Abram. Koji ga budu blagoslivljali, bit će blagoslovljeni od Boga. Abramov će život biti tako obilježen blagoslovom da će se »sva plemena na zemlji« njime »blagoslivljati«. Taj izričaj znači da će obitelji htjeti biti onako blagoslovljene kako je blagoslovljen Abram. Na koncu, bez jasnijih opisa zemlje u koju je morao krenuti i bez čvrstih jamstava, »Abram se zaputi kako mu je Gospodin rekao«. Time je ova svetopisamska stranica postala paradigma ispravnoga odnosa prema Bogu, koji je bitno obilježen čovjekovom poslušnošću.

Darko Tepert

Oče naš...

Molitva svetoga Franje Asiškoga

O presveti Oče naš,

- Stvoritelju, Otkupitelju, Tješitelju i Spasitelju naš.

Koji jesi na nebesima,

u anđelima i svetima:

- prosvjetljuješ ih za spoznaju jer si ti, Gospodine, svjetlo;
- raspaljuješ ih za ljubav jer ti si, Gospodine, ljubav;
- prebivaš u njima i ispunjaš ih blaženstvom jer si ti, Gospodine, najveće dobro, vječno dobro, od kojega je svako dobro, bez koga nema nikakvoga dobra.

Sveti se ime tvoje,

- neka se bistri naše znanje o tebi
da bismo spoznali koja je širina tvojih dobročinstava,
duljina obećanja tvojih,
visina veličanstva i dubina sudova.

Dodi kraljevstvo tvoje,

- da ti, po milosti, kraljuješ u nama
i učiniš da dođemo u Kraljevstvo tvoje,
gdje ćemo te zorno gledati, savršeno ljubiti,
biti u blaženome zajedništvu s tobom
i vječno te uživati.

Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji

- da tebe svim srcem ljubimo,
da uvijek o tebi razmišljamo,
svom dušom uvijek tebe žudimo,
svim umom svojim tebi svoje želje upravljamo,
tvoju slavu u svemu tražimo
i svom snagom svojom sve svoje sile i nagnuća duše i tijela
trošimo kao prinos tvojoj ljubavi i ničemu drugome;
- i da bližnje svoje ljubimo kao same sebe
privlačeći ih sve svom snagom tvojoj ljubavi,
radujući se zbog dobra drugih kao zbog svoga,
a u zlu pateći s njima i nikomu ne nanoseći nikakve uvrjede.

Kruh naš svagdanji daj nam danas

- ljubljenoga Sina svoga, Gospodina našega Isusa Krista, daj nam danas:
za spomen, razumijevanje i štovanje ljubavi koju je imao prema nama
i svega onoga što za nas reče, učini i podnese.

I otpusti nam duge naše

- po neizrecivome milosrđu,
po snazi muke ljubljenoga Sina svoga, Gospodina našega, i po zaslugama i zagovoru preblazene Djevice i svih izabranika svojih.

Kako i mi otpuštamo dužnicima našim

- i što potpuno ne opraštamo, ti, Gospodine, učini da potpuno oprostimo,
da radi tebe neprijatelje istinski ljubimo
i da ih kod tebe za njih pobožno zauzimamo, nikomu zlo za zlo ne uzvraćajući
i da nastojimo u tebi u svemu biti od koristi.

I ne uvedi nas u napast

- bilo skrovitu bilo očitu,
bilo iznenadnu bilo trajnu.

Nego izbavi nas od zla –

- prošloga, sadašnjega i budućega.

Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu,
kako bijaše na početku,
tako i sada i vazda,
i u vijeke vjekova. Amen.

Silvio Cansadori:
Sveti Franjo u molitvi.

Liturgija »ad libitum« ili »iz ljubavi«?

Poštovano Uredništvo, sloboda kojom pojedini svećenici pristupaju oblikovanju liturgijskih slavlja pojavljuje se katkada bez nutarnje logičnosti i smisla. S jedne strane, zamjećuje se svjesno ispuštanje pojedinih obrednih elemenata, a s druge sloboda modificiranja molitvenih obrazaca i liturgijskih gesta. Je li svećenicima dana sloboda u takvome pristupu liturgiji Crkve?

A. Markota

Pružajući odgovor na upućeno nam pitanje o nedosljednostima i 'slobodama' pojedinih svećenika slavitelja, na početku ćemo ukazati na problematiku razumijevanja jednoga izričaja kojim Crkva svećenicima slaviteljima prepušta slobodu u izboru, odnosno u ispuštanju, nekih liturgijskih obrazaca ili obrednih gesta (na primjer kađenja). Katkada se, naime, uz neku obrednu gestu kaže da se može vršiti *ad libitum*, odnosno da se u izboru između dva ili više obrazaca ili načina slavlja može postupiti *ad libitum*. O čemu je riječ? Latinski nepotpuni glagol *libet* govori o slobodi izbora po vlastitoj prosudbi, pri čemu kriterij izbora u postupanju jest: ono što se mi li, što se hoće, što se nekome dopada, što mu je po volji. U hrvatskome prijevodu liturgijskih knjiga odredba postupanja »ad libitum« redovito je prevedena izrazom »na volju« ili »po volji«.

Premda je riječ o onome što nije obvezatno, što je fakultativno ili što se odabire po slobodnome izboru, ipak valja naglasiti smisao liturgijske službe i njezinu eklezijalnu dimenziju, pa postupanje *ad libitum* ne prepušta izbor osobnome sviđanju svećenika kao pojedinca ili postupanju po njegovoj »osobnoj« volji. Svećenik je u zajednici vjernika predsjedatelj, nositelj je službe naspram zajednice i u zajednici, pa ovo *ad libitum* ima pred sobom zajednicu vjernika kao subjekt slavlja. Svećenik je, stoga, pozvan postupati *ad libitum comunitatis*, prema onome što se mili zajednici vjernika, misleći pritom na njezino dobro i na njezinu duhovnu korist.

U pastoralnoj praksi katkada se sve što je stavljeno na volju ili na izbor doživljava kao nepotrebno ili suvišno, ili čak kao ono što se savjetuje ispustiti. *Ad libitum*, međutim, nosi

u sebi pozitivan predznak: ne prepušta se nešto slobodi ispuštanja, nego se povjerava slobodi uzimanja. Liturgijska mjesta na kojima se nudi mogućnost postupanja *ad libitum* zahtijevaju, dakle, dodatni trud kako bi se vjernike odgojilo za prihvaćanje i razumijevanje onoga što nije obvezujuće, onoga što ide povrh nužnoga i redovitoga. Ono što je *ad libitum* vrlo često otvara prostor dubljemu poniranju i širemu doživljavanju slavljenoga otajstva. Gdje se ispušta sve što je *ad libitum*, tu se liturgija, svedena na ono nužno ili obvezatno, lako utapa u neželjeni ritualizam.

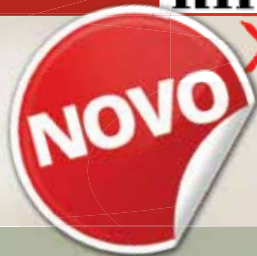
Korisno je zamijetiti sretnu etimološku i značenjsku dodirnost izraza *ad libitum* i hrvatskoga glagola *ljubiti*. Stari glagol *lubere* (ili kasniji oblik *libere*), od kojega dolaze nepotpuni glagol *libet* i izraz *ad libitum*, dijeli zajednički korijen s hrvatskim (slavenskim) glagolom *ljubiti*. Da bismo stekli ispravnost postupanja *ad libitum* i izgradili prikladan kriterij u izboru onoga što nam je povjereno na volju, potrebno je, dakle, »ljubiti liturgiju«, s ljubavlju slaviti. Može se reći da se od svih zahtijeva ono nužno, a sve što je povrh povjereno je ljubavi. Još dublje poveznice indoeuropskoga korijena *lub* moguće je naći u germanskim jezicima u kojima glagol *libet* povezuje *lieben* (ljubiti), *loben* (hvaliti, iskazivati hvalu, slaviti) i *glauben* (vjerovati).

U tome smislu, zahtjevnijim se pokazuje ono što je dano *ad libitum* nego ono što je zahtijevano i normirano kao obvezujuće. Ljubav ide uvijek onkraj osnovnoga, povrh nužnoga, pokazuje se u darivanju, u vrjednovanju »suvišnoga« i »nekorisnoga«. Liturgija tako igrom nužnoga i fakultativnoga daje uvijek prostor većemu poniranju – po vjeri i po ljubavi (*ad libitum*) – u otajstvo spasenja. ■

INFORMACIJE I NARUDŽBE:

HRVATSKI INSTITUT ZA LITURGIJSKI PASTORAL
Ksaverska cesta 12a, 10000 Zagreb • tel.: +385 (0)1 5635 050 • faks: +385 (0)1 5635 051
e-mail: pretplata@hilp.hr • www.hilp.hr

Mape za liturgijska slavlja

Namijenjene svećenicima
i drugim liturgijskim
služiteljima.

A4 • bijela, plava i crvena

A5 • crvena

Mape su izrađene od visoko-
kvalitetnoga skinplasta
i podstavljene spužvom sa
satenskom razdjelnom tra-
kom u boji mape.

Boje mapa usklađene
su s bojama liturgijskih
slavlja.

Za veće količine
odobravamo popust!

Narudžbe

e-mail: narudžbe@hilp.hr

faks: +385 (0)1 5635 050

tel: +385 (0)1 5635 051

živo vrelo

List izlazi 13 puta godišnje. Cijena pojedinog primjerka: 13,00 kn. Inozemstvo: 3,70 EUR; 4,50 CHF; 6,20 USD; 6,20 CAD; 7,50 AUD
Godišnja pretplata: 169,00 kn. Inozemstvo: 48 EUR; 58 CHF; 80 USD; 80 CAD; 97 AUD • BiH, SRB, MNE: 36 EUR

Za pretplatnike s deset i više primjeraka odobravamo popust od 10%.

Uplate za Hrvatsku:

Privredna banka Zagreb, d.d. – 2340009-1110174994

model plaćanja: 02 – poziv na broj: upisati pretplatnički broj

Uplate za inozemstvo:

Privredna banka Zagreb, d.d. – 703000-012769

SWIFT: PBZGHR2X – IBAN: HR88 2340 0091 1101 7499 4

Lumen ad reuelationē gentium:

et omnem plebem tuam israel.

Oratio dominica

ATER NR

quies in celis:

et fiat nomen tuum.

Adueniat regnum tuum.

Et fiat uoluntas tua

sicut in celo et in terra.

Panem nostrum cotidia-

rum da nobis hodie.

Et dimittite nobis debita nostra: sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducat in temptationem. Sed libera nos a malo. ^{Symbolum} ^{apostolorum}

REDO

in dnm patrem

omnipotentem

creatorem

celi et terre.